קרבן העדה על תלמוד ירושלמי סוכה

רבי דוד פרנקל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קרבן העדה על תלמוד ירושלמי סוכה

רבי דוד פרנקל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קרבן-העדה-על-תלמוד-ירושלמי-סוכה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 14
הלכה ג 15
הלכה ד 15
הלכה ה 16
הלכה ו 17
הלכה ז 18
הלכה ח 20
הלכה ט 20
הלכה י 21
הלכה יא 22
הלכה יב 23
פרק ב 24
הלכה א 24
הלכה ב 26
הלכה ג 26
הלכה ד 26
הלכה ה 29
הלכה ו 30
הלכה ז 31
הלכה ח 32
הלכה ט 34
הלכה י 34
פרק ג 34
הלכה א 34
הלכה ב 37
הלכה ג 38
הלכה ד 38
הלכה ה 40
הלכה ו 40
הלכה ז 42
הלכה ח 43
הלכה ט 44
הלכה י 44
הלכה יא 47
הלכה יב 49
פרק ד 50
הלכה א 50
הלכה ב 51
הלכה ג 52
הלכה ד 54
הלכה ה 55
הלכה ו 57
הלכה ז 61
פרק ה 62
הלכה א 62
הלכה ב 65
הלכה ג 66
הלכה ד 67
הלכה ה 68
הלכה ו 69
הלכה ז 71
הלכה ח 72

פרק א

הלכה א

מתני' סוכה שהיא גבוהה מכ' אמה פסולה בגמ' מפרש טעמא:

ושאינה גבוהה עשרה טפחים פסולה. דדירה סרוחה היא ואין אדם דר' בדירה סרוחה:

שלש דפנות. בגמ' יליף להו:

ושחמתה מרובה מצילתה. המועט בטל ברוב והרי הוא כמי שאינו ועל שם הסכך קרויה סוכה:

גמ' **ר' יוסה א"ל**. להך שמעתתא דבסמוך במאי פליגי ר"י ורבנן:

סתם. ולא אמרה בשם רב:

רבי אחא. אמרה משמיה דרב:

רבנן. ילפין לה לגובה הסוכה והמבוי מפתחו של היכל דתנן פתחו של היכל גבוה כ' אמה וכתיב פתח אהל מועד דהיינו היכל ש"מ דגובה כ' אמה מיקרי פתח:

ור"י יליף לה מפתחו של אולם. שהיתה ארבעים אמה דכתיב אל פתח אולם ופתח הבית:

ופריך אם מפתח האולם. יליף ר"י:

דיו. דניליף מיניה גבוה מ' אמה כגובהם של פתח האולם כדתנן תמן בפ"ר דמדות:

תני ר"ת וכו'. ור"ת תכי אפילו מ' או כ' אמה מכשיר ר"י וקשה הא מנ"ל וכן קשה לבר קפרא דמכשיר עד ק' אמה מנ"ל הא:

ומשני א"ר אבין. ר"י ורבנן לשיטתייהו ולא ילפו מהיכל ואולם דתנינן בעירובין סוף פ"ט:

וכן גשרים המפולשין. שיש להם מחיצות מלמטה מב' צדדים:

מטלטלין תחתיהם בשבת. דאמרי' פי תקרה שמכאן ומכאן יורד וסותם:

היך מה וכו'. כמו שאתה אומר התם אתה רואה את התקרה כאילו יורדת וסותמת ומשו' לה למחיצו' אף כאן בקורה א"ר יהודה כן:

המלתירה. היא המפתן העליונה הארוכה ותחובה בכותל:

היא דעתיה דר"י וכו'. היינו טעמא דר"י בסוכה ובמבוי וכן דעת רבנן דשניהם שוים מאי דכשר בסוכה כשר במבוי וכל שבמבוי פסול בסוכה נמי פסול ולר"י מיגו דהוה קורה לענין מבוי הוה נמי סכך כשר בסוכה:

ופריך ולא דמי' וכו'. והא לא דמי' להדדי שהרי מצינו בכמה דברים דלא שוויין להדדי סוכה ומבוי וכדמסיק:

דוקרנין. קנים מפוצלים:

ותני כן. ותניא כמי הכי בברייתא דדוקרנין כשרין לסכך עליהן ופסולין במבוי. אם הניח הקורה על דוקרנין למעלה מכותלי המבוי פסולים:

ומשני הדא דתימר וכו'. הא דאמרי' דהקנים פסולין במבוי והיינו בשהקנים גבוהין למעלה מכותלי המבוי שלשה וה"ה בסוכה אם גבוהין מן הארץ ג' פסולה כדתנן לקמן בפרקין:

בשאין בהן וכו'. כלומר ותו הא דאמרן דדוקרנין פסולין במבוי דוקא בשאינן רחבין ארבעה אבל ברחבין ארבעה ואפי' גבוהין הרבה כשרין ובסוכה כמי ברחבין ארבעה איירי שרוב הסוכה בהכשר דאל"כ ודאי פסולין דהא מחיצות בעינן בסוכה:

ופריך דפנות כשרות בסוכה. כלומר שתי דפנות ושלישית אפילו טפח דכשרות בסוכה וכדמסיק ובמבוי פסולין דבעינן ארבעה מחיצות:

ותני כן. ותניא נמי הכי:

רבי חייה בשם ר"י שתים וכו'. להחזיק קושייתו מייתי להא דר"ח דבסוכה אפי' אין שתי דפנות שלימות אלא בכל אחת ד' טפחים כשרה:

ובמבוי. בעינן שתהא מסוגרת מד' רוחותיה:

ופריך רחב מעשר אמות וכו'. הרי דלא דמיא סוכה למבוי דסוכה רחבה מעשר אמות כשרה ובמבוי תני במתני' והרחב מעשר אמות ימעט:

הדלה עליה וכו'. ותו קשיא דלא דמיא סוכה למבוי דהדלה עליה את הגפן וכו' בסוכה פסול כדתנן לקמן בפרקין ובמבוי כשרה כדתנן בתוספתא פ"ק דעירובין מבוי המקורה מרוח אחת והדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסס מרוח אחרת א"צ כלום:

ומשני הדא דתימר התם. דמטלטלין תחתיו בשבת כשהוא בית סאתיים אבל אם המבוי יתר מבית סאתיים אפי' הדלה מתחילה לדירה אין משתמשין בו אלא בארבע אמות דאינו אלא לאויר ולא מיקרי מחיצה וכיון דלאו לכל מילי מיקרי מחיצה במבוי ה"ל כאילו דמיא סוכה למבוי. ל"א מפרש למחיצות מחוברות עד היכן מתירין במבוי ושמעי' מיהו דעד בית סאתים כשרה ש"מ דיש חילוק בין סוכה למבוי:

חמתה וכו'. ותו איכא בין סוכה למבוי חמתה מרובה מצילתה בסוכה פסולה כדתנן במתניתין ובמבוי כשרה:

סוכה מקורה. בקורות פסולה דבעינן סכך ולא תקרה כדתנן סיככה בנסרים שיש בהן ארבעה פסולה ובמבוי שהוא מקורה אינו צריך שום תיקון:

לא סוף דבר. לאו דוקא מבוי מקורה ממש אלא אפילו נתן אמלתרא ע"ג כותלי המבוי סגי דאמלתרא כשהיא רחבה ארבעה וארוכה חזי להו אינשי אפילו גבוה מכ' אמה:

אילו בית וכו'. אמתני' פריך למה למעלה מעשרים פסולה הא בית שהוא גבוה מכ' מיקרי בית לענין מעקה וה"ה לשאר מילי כגון מזוזה וכיוצא בו וגבי סוכה כתיב תשבו כעין תדורו וכיון דמיקרי דירה כשר נמי לסוכה:

אלא בית מקורה. הלכך אפי' גבוה למעלה מכ' איקרי בית אבל סוכה אינה אלא סכך בעלמא וכל שגבוה למעלה מכ' לא מיקרי דירה:

ופריך מצינו סכך שהוא כקירוי. כלומר דינו כתקרה בג' דוקא פסול אבל בפחות מג' אמרינן לבוד א"נ מסיפא פריך בהרחיק סיכוך מן הדפנות אמרינן דופן עקומה הרי דתקרה הוא כסכך וה"ה הסכך הוא כתקרה ועוד יש לפרשו בענין אחר דבבית שהוא מקורה ניכרים המחיצות:

אלא. לכך לא דמיא סוכה לבית דלא איקרי בית אא"כ יש לו מחיצות מד' רוחותיו משא"כ סוכה דסגי בשנים כהלכתן וג' אפי' טפח:

ופריך והרי אכסדרה וכו'. שאין לה מחיצות מד' רוחות ואפ"ה דינה כבית שמטלטלין בכולה וקשיא מ"ש סוכה מבית:

מאי כדון. מעתה מ"ט סוכה גבוה מכ' פסולה מ"ש מבית:

את יושב בצילן של דפנות. ברוב היום שהצללים מגיעין זה לזה מתוך גובהו של דפנות וא"צ סכך:

הדא דאת אמר. כלומר לא אמרן דלמעלה מכ' פסולה אלא שהסכך למעלה מכ' מן הדפנות שיש חלל בין הסכך לדופן אבל כשהסכך בתוך כ' אע"ג שגבוה כ' מן הקרקע כשרה ופליג אהא דא"ר יוחנן שהטעם דפסול משום דאינו יושב בצל דפנות:

ניתני סוכה שהיא למעלה מכ' לדפנות פסולה. וכיון דתני סתמא משמע בגבוה כ' מן הארץ קאמר:

ראשו ורובו. דרך סעודתן בהסיבה היתה על מטות ומסובין על צד שמאלם ואין אוכלין זקופין ויושבים כמונו לפיכך הוצרך לומר ראשו ורובו לאפוקי קטנה שראשו ושולחנו נכנס בה ולא רוב גופו או ראשו ורובו ולא שולחנו:

מחזקת יותר כשרה. אפילו גבוה למעלה מכ' אמה:

בשאין דפנותיה עולות עמה. שאינן מגיעות לסכך:

והא מתני'. והך ברייתא פליג אהא דא"ר בא בשם רב:

איתי לך מימר. וכי אפשר לך לומר שמלכה יושבת בסוכה קטנה והרי בניה גבה היו א"נ נערותיה ומשרתיה מסובין עמה:

ופריך אלא בשאין דפנותיה עולות עמה. נמי קשיא וכי דרכה של מלכה לישב ברוכה שאין דפנותיה עולות עמה:

ומשני מסתברא. דלר' יאשיה ל"ק הך ברייתא שכן דרך העשירים לעשות דפנות קצרים בסוכה שיהא הקור והרוח נכנס בה:

הביא נסר. שיש בו שיעור סוכה ונתנו על גבי חולי' של עפר הגבוה באמצע הסוכה או מן הצד:

ה"ג אם ימוד מן הנסר אין כאן עשרים אמה אם ימוד מן הקרקע יש כאן עשרים אמה:

מה את עביד ליה. לאותו סכך שהוא כנגד הקרקע שלא כנגד הנסר:

אין תעבדיניה. אם תעשנו כאויר פוסל בשלשה טפחים כדתנן לקמן בפרקין:

שלא בא אלא להיתירה של סוכה. דהוה ליה דופן סוכה דאמרינן דופן עקומה ואף סכך זה מן הדופן כדפרישית לקמן בפרקין דף ד':

א"ר מיישא ותמיה אני. מאי קמיבעי' ליה לר' הושעיה ולמה לא פשיט ליה מהא דר' בא בר ממל:

דתנינן תמן. לקמן בפרקין:

המשלשל. כל מלמעלה למטה קרוי שלשול:

מלמעלה למטה. שהתחיל לארוג המחיצה אצל הסכך ואורג ובא כלפי מטה:

ג' טפחים פסולה. דהיינו כדי שיזדקר הגדי בבת ראש:

כשאינו יושב ואוכל בצילן של דפנות. כלומר שיושב למטה בארץ שאין לו מחיצות סביב מקום ישיבתו אבל אם מקום ישיבתו גבוה מן הארץ עד שהוא יושב נגד הדפנות כשרה שמעינן מהכא דאזלינן בתר מקום ישיבתו ה"נ אם הוא יושב ע"ג הקרקע מודדין מן הקרקע ואם הוא יושב ע"ג הנסר מודדין מן הנסר:

לית הדא וכו'. לא ילפינן מהא דר' בא ל"א אין דברי ר' בא בר ממל לימוד נכון דאיהו יליף ממתניתין דעירובין ולא דמיא כדמסיק:

דתנינן תמן. בעירובין פ"ח:

כצוצרא. היינו ג'יזוזטרא והוא זוז היוצא מן הכותל:

אלא א"כ. סביבות הנקב החקוק באמצעה ארבע על ארבע:

בין מלמטה. ע"ג המים:

והוא. אע"ג דהמחיצה למעלה מן המים בעינן שתהא מחיצה משוקעת במים כאורך הדלי הניתן בנהר לדלות המים ומדאמר רב בעינן שתהא מחיצה וכו' אע"ג דלמעלה מן המחיצה עד סמוך לנקב אין שם מחיצה אפ"ה כל שבמקום ישיבתו מותר ה"נ כל שיש כנגד מקומו שהוא יושב שם מחיצה אף על פי שהוא רחוק מן הקרקע שלשה כשרה:

ולא דמיא. וליכא למילף מהתם דים כרמלית הוא ומהני אפילו מחיצה מועטת:

ברם הכא. אבל כאן בסוכה כתיב בסוכות תשבו משמע כל שהוא עיקר הסוכה משם מודדין והיינו מקרקעיתה:
עיטורין. נוי סוכה שראויין לסכך בהן נ"א שהן מרובים שצילתן מרובה מחמתן אפילו ניטל סכך העליון:
ממעטין בה. שיעור גובה וה"ל למטה מי"ט ופסולה. ה"ג ואם לאו אין ממעטין בה. ל"א ואם לא ממעטין בה בסכך כאילו אינה וה"ל גבוה י"ט וכשירה וכן בלמעלה מכ' נמי יש לפרש כן:
כשם שאמרו למעלן. אם עיטרין יורדין לתוכה ממעטין:
כך מלמטן. אם הניח למטה דבר הממעט הגובה כשר:
קש ותבן. אם היתה גבוה למעלה מעשרים והניח בה למטה קש ותבן למעט גובהה:
אין ממעטין. דסתמא לפנות קאי ולא הויין כקרקע:
עפר וצרורות. סתמא מבטל אותן לגבי קרקע הלכך ממעטין:
עלו בה עשבים. בסוכה שהיא גבוה מעשרים אין ממעטין שאין כל המקומות שוין בגידול העשבים א"נ שאין מבטלין אותן ולפנותן קאי:
מה דיבור שנאמר להלן רשות אחרת דהא שמים רשות אחרת נינהו אף דיבור שנאמר כאן רשות אחרת מארון היה ש"מ דאע"ג שאינו גבוה אלא עשרה ה"ל רשות אחרת:
ופריך וארון לא הוי אלא ט' טפחים. דכתיב ועשו ארון עצי שטים אמתיים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו ואפילו לר"מ דאמר דכלים בת ששה טפחים לא משכחת להו אלא ט' טפחים ומנ"ל דבעינן גבוה עשרה:
ומשני דבית רבי ינאי אמרו כו'. עם הכפורת דהוה טפח נמצא ארון ט' וכפורת טפח ה"ל עשרה:
ולא נתנה שיעור קומתה. מדת עובי היא קומתה שהיא היתה לארון ככסוי התיבה:
מסגרת. שפה כעין לבזבזין סביב השולחן:
מה זר כל שהוא. דהכי קיימא לן:
מאי כדון. מעתה מנ"ל דכפורת טפח:
פני. דכתיב על פני הכפורת קדמה:
ואין פנים. של אדם פחותין מטפח:
ר"י בעי. איך ילפינן מארון חילוק רשויות:
אילו מגדל. שקורין אלמר"א אפילו גבוה הרבה אינו חולק רשות בתוך הבית ולבית דמי ואי מארון ילפינן יהא חולק רשות דהא גם הארון בתוך המשכן היה עומד:

אלא. מצינו שהארון היה עומד ברשות הרבים בשעה שהיה מרבע להן את הרוחות שהעמידו הארון תחילה וע"פ נס העמיד את עצמו נגד מזרח העולם והקימו את המשכן מכוון כנגד ריבוע של עולם ואם היה הדיבור א"י ה"ל רשות אחרת א"נ כיון דבשעה ההיא חולק רשות אף על גב שניתן אח"כ בתוך הבית ה"ל כרשות בפני עצמו:

ופריך ניחא למ"ד. שכל אמות שהיו במשכן בין של כלים בין של בנין היה בת ששה טפחים איכא למילף מארון:

ברם וכו'. אבל למ"ד אמות של כלים בת חמשה טפחים ארון שהיה אמה וחצי לא הוי אלא שבעה טפחים ומחצה:

מנ"ל. דבעינן עשרה:

יליף לה מן עגלות. מפרש בסמוך:

ארון תשעה וכפורת טפח. ולמאי נפקא מיניה אלא למילף מיניה רשות עשרה דארון תשעה וכפורת טפח וכדלעיל:

ופריך ואפילו תאמר שהיו העגלות גבוהות עשרה איך נילף רשויות מינייהו הא עגלות צב דכתיבי בקרא כמין קמרסטה היו. פי' כעין תיבה מכוסה בחופה מלמעלה ובתוכה היו נקבים שהיו הקרשים מונחין בהן:

אילו וכו'. כלומר מעתה איך נילף מהן אלו היה חור ברשות הרבים שהרי עגלות ברשות הרבים היו עומדות ודאי דמותר להשתמש מרשות הרבים לתוכו ומתוכו לרשות הרבים ואינו חולק רשות:

ה"ג שמא אינו מותר. אלא בשעה שהיו מושיטין מן הקרשים מעגלה לחברתה היו הכיסויין שעל העגלות פתוחות והוה ליה רשות היחיד ממש כיון דהוה במשכן הוה ליה מלאכה נמצא שהמוציא מן העגלות לרשות הרבים חייב דה"ל כמוציא מרשות לרשות:

תרוטות. כחצי גורן עגולה כ"פ הערוך:

ארבע אמות. צריך שיהא הסכך אפילו אין שם ארבע דפנות אלא ג' דפנות כשרה דסד"א כיון דבעינן ארבע אמות בעינן דירת קבע ובעינן ד' דפנות קמ"ל דאינו צריך:

ד' דפנות. בעינן לסוכה כדדריש ר"ש מקראי אבל לא בעינן ד"א דלא בעינן דירת קבע:

ה"ג רבי יהודה אומר אע"פ שאין שם ארבע אמות וארבע דפנות וכן היה ר' יהודה מחייב במזוזה דר"י סובר כל שהיא דירת קבע סגי:

מסתברא דר"י מודה לרבי ורבי שמעון דכשיש ארבע אמות או ארבע דפנות דכשר לסוכה דהא אפילו באין שם ארבע אמות וארבע דפנות מכשיר ר"י:

ואילין רבנן ורבי ורבי שמעון אינן מודים לר"י דמחייב סוכת חג בחג במזוזה ומעשר דאינהו סברי אף על פי שיש שם ארבע אמות וארבע דפנות פטורה ממזוזה דלעניין זה ודאי דירת עראי מיקרי:

רבי שמעון אומר ארבע. דפנות בעינן לסוכה:

סכות וכו'. דכתיב בסכות תשבו ישבו בסכות כי בסוכות הושבתי חד מלא ותרין חסרין:

אחת למעלן. כלומר אחת בעינן לגופיה דמסככין:

ושתי' למטן. לדפנות:

והשלישית. דופן השלישי מדרבנן דבעינן שלשה דפנות:

הרי ארבע. דכיון דכתיב מלא משמע שתים:

וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ה"ז אחת. כלומר מהאי קרא שמעינן דסוכה היא לצל והיינו סכך שלמעלה ואייתר תלתא קראי לדפנות:

מזרם וממטר. נמי שניים הרי ארבע:

מזרם וממטר אחת. דה"ק מזרם מטר:

ותני כן. כמ"ד שלישית לרבנן ורביעית לרבי שמעון מדבריהן:

אותן של טפח שנתנן באמצע מהו. כגון ששתי הדפנות היו כמבוי מפולש ונתן הטפח באמצע האויר ולא סמיך אותו לאחת משתי המחיצות מהו מי הוה כמחיצ' או לא דבעינן שיהא אותו טפח סמוך לאחת משתי המחיצות:

חזר. ומיבעיא ליה אם נתן אותן מחיצות של ד' טפחים באמצע ולא סמכן זו לזו דנימא בהו לבוד דניהוו כמחיצות של ז' טפחים או דלמא כיון דה"ל רובא של מחיצה תו לא צריך ואפילו בלא לבוד סגי:

ר' יעקב בר אחא. אמר כהאי מעשה שהיו המחיצות מרוחקות בא לפני ר"י והכשיר:

ותני כן ותניא נמי הכי דאין צריכין שיהיו המחיצות סמוכין ממש דהא תני חצר שהקיפוה בעמודין העמודין הן כמחיצות אע"ג שאין העמודין סמוכין זה לזה:

ופריך והאי ברייתא פליגא דמוכח מינה דבעינן סמוכין:

סברין מימר מהו שלא כהלכתן היינו כשהן עומדין באמצע ואינן סמוכין זה לזה ש"מ דבאמצע פסול:

אלו שלא כנגר אלו. שאין המחיצות זו כנגד זו. היינו שלא כהלכתן א"כ שהעמודין אחת נכנסת ואחת יוצאת אבל באמצע לעולם כשר:

ה"ג אותה של טפח צריכה שתהא משוכה מן הכותל ול"ג טפח וה"פ אותו של טפח צריך שיהא עומד בסוף הכותל כגון אם השתים מזרח ודרום צריך שיעמוד הטפח במקצוע

צפונית מערבית כדי שיהא עומד כנגד סוף הדופן שבמזרח ושבדרום דאי לאו הכי אינו מתיר אלא כנגדו:

אפי' כנוסה. הרבה והוא סמוך לכותל שכנגדו רואין אותו כאלו הוא נמשך לחוץ כנגד כל אורך הארוך שכנגדו:

כהנא ואסי. רב כהנא ורב אסי היו נכנסין לגבוה רב והוו מקשין לפניו ודלמא עבדינן כהא דשמואל שמותר לכנסה ורואין אותה כאילו הוא יוצא:

בתוך ג' טפחים. לאחת הדפנות דכל פחות מג' אמרינן לבוד והויא ליה כמחיצה של ד' טפחים ומשך סוכה שבעה נמצא רובו של דופן עשוי:

כלחיים. של מבוי:

וקשר גמי מלמעלן. מקנה זה לזה כעין צורת הפתח:

מציל משום פיאה. שאם היו גפנים בתוך חלל הקנים מותר לזרוע סמוך להן כחוץ למחיצה כדתנן היה גדר בינתיים זה סומך לגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן פיא' כל מידי דמקיף ולא מגין ומכסיא כולה קרי ליה פיאה דדמיא לפיאה שהשדה כולה מקורחת ומגולה אלא שנשתייר בה מעט והיא נקראת פיאה כ"פ הערוך:

כמחיצת שבת. כך הדין לכלאים וכיון דלשבת לא הוי מחיצה ואסור לטלטל בתוכו ה"ה לענין כלאים לא הוי מחיצה:

אעים. עצים נטל וסתם הפרצות כדי שלא יהיה יותר מי' ויהא מותר לזרוע חוצה לה:

דוקרנים. קנים משופין כדקר יתד הנעוץ בקרקע:

אריב"ן כזו. אם הפרצה פחות מי' מתיר נמי לטלטל בתוכ' בשבת:

מודה רשב"ל. אע"ג דמתי' לעיל פיאה מודה מיהא דלענין שבת לא מהני פיאה ביתר מעשרה:

מתניתא אמרה כן. כלומר מתני' כמי דייקא:

אם אומר את וכו'. ואס"ד דפיאה מתרת לשבת אפי' ביתר מי' ל"ל ג' חבלים הא החבל א' שלמעלה סגי דהוא כפיאה אלא ודאי דלא מהני לשבת ביתר מי':

הדא פיאה. דמהני לרשב"ל משום מחיצה:

מה את אמרת. באיזה ענין עשאה:

מלמעלן. שקש' מלמעלן של הקנים העומדים או מן הצד שמתח הזמורה מזה לזה באמצעיתו ולא על ראשיהן:

א"ת מלמעלן. נכלו' דאיכא בינייהו א"ת מלמעלן מהני אע"ג דלא הוי אלא כצורת הפתח אפ"ה מהני כ"ש מן הצד דדמיא למחיצה דמהני:

הא מלמעלה לא. דכיון דלא הוי מחיצה בשום צד לא מהני צורת הפתח:

יאות אמר רבי חגי דשמעינן ממתני' דלא מהני פיאה בשבת כדדייק מחבלים:
לא אמר רבי חגי כלום. דהתם החבלים ניתנין מלמעלה ודין הוא דלא מהני בפחות משלשה חבלים:
ה"ג ממה נפשך וכ"ה בעירובין. וה"פ ממה נפשך דייק ר' חגיי שפיר דהא במתני' איכא ג' חבלים א' מלמעלה וא' באמצעיתו וא' מלמטה וקשיא אי מן הצד מהני מלמעלה ומלמטה ל"ל ואי מלמעלה מהני באמצע ומלמטה ל"ל:
תיפתר. תפרש הא דמהני פיאה בכלאי' בשעשויי' כעין דקרים שמשפעין לשני הצדדים ורחבים וה"ל כמחיצה מה שאין כן בחבלים ולעולם פיאה משום מחיצה והלכך באמצע מהני אבל לא מלמעלה דה"ל כפתח:
ולגובה. בגבוה הפיאה מן הארץ:
אפילו בגובה מאה אמה. שהדוקרנין גבוהין ק' אמה מן הארץ והגמי קשור עליו שם מהני כמו מחיצה:
הדא דתימר. הא דאמרת דאפי' גבוהה הרבה מהני בפיאה דוקא לענין כלאים:
לא תהא פיאה גבוה מן הקורה. השתא קורה שהיא גבוה מן עשרים אמה פסולה כ"ש פיאה:
היא כלאים היא שבת. דאף בשבת מהני פיאה אפילו גבוה מאה אמה:
מה בין קורה. דלא מהני למעלה מעשרים פיאה אפילו גבוה מאה כשרה:
ומשני קורה מצלת מרוח אחת. מהני אפי' מרוח אחת לכך בעינן למטה מעשרים:
פיאה. אבל פיאה אינה מצלת אלא אם כן היא מסוגרת מארבע רוחותיה שיהו כולם נחשבים כמחיצות לכך אפי' היא גבוה כשרה כדין מחיצות ממש:
ואתי' כהיא דאמר רבי זעירא. האי שינוייא דמשנינן דפיאה אינה מצלת עד שתהא מגופפת אתיא כי האי דאר"ז:
טיטרפליות שבכרכים. ונראה דה"פ שהם כעין קורות היוצאים מן הבניינים הגדולים ומונחים על ד' עמודים העומדים לפני הבית:
אסור לטלטל תחתיהן בשבת. שאלו קורות היוצאים אינן עשוים להיות מחיצות לחוץ אלא שהן סוף תקרת הבית ואינן כמחיצה ואפילו כפיאה לא חשיב:
ארבע פסטליות. הם גוילים שכתוב עליהן איגרת והם גדולות ואינן עשויים לחזק ובעירובין הגירסא פצטליות:
ה"ג ר' בון ורבנן בעון וכו':
פיאה מהו שתציל בסוכה. דליהוי מחיצה להכשיר הסוכה:

סוף סכך. שמונח על גבי עמודים שהסכך נשען עליו מהו שיציל על הסוכה דליהוי כמחיצה מי אמרינן דלא גרע מגמי וה"ל כפיאה דהא מונח על ארבע עמודים או לא:
אין סוף סכך מציל. והיינו כדא"ר בא בר ממל בסמוך דאין סוף תקרה מציל:
זה נעשה לכך וזה אין נעשה לכך. פיאה נעשית לכך דליהוי מחיצה במקום שהיא עומדת אבל סוף סכך לא נעשה לשם מחיצה למטה אלא לסכך למעלה הלכך אינו מציל:
כל אילין מילייא. הדברים האלו שאמרנו בפיאה אינו אלא למשא ומתן לפלפל:
הא להורות אסור להורות. אבל להלכה אסור להתיר פיאה בשבת:
מה אם סוכה קלה. שאינה אלא מצות עשה:
את אמר אסור. לא התירו צורת הפתח אלא מרוח אחת בעינן שתי מחיצות שלימות:
שבת החמורה. דענוש כרת לא כ"ש שלימות:
ופריך מאן תנא וכו'. מכדי מאן תנא דמתיר פיאה בכלאים ריב"ן ואיהו דאמר לעיל בברייתא דפיאה אף לשבת מהני ואמאי קאמרת דלענין שבת אינו מתיר ולכלאים מתיר:
א"ל אדהי תנא. וה"פ לאו ריב"ן הוא אלא הך תנא דברייתא דלעיל כפרוץ מרובה על העומד דמחמיר בשבת מבכלאים:
מג' ועד ד'. ולא ד' בכלל:
אם עומד רבה על הפרוץ. ל"ד העומד רבה אלא אפי' בשוין שהעומד כפרוץ נמי מותר:
ואם הפרוץ רבה על העומד אסור לזרוע אף כנגד העומד:
ועד עשר. ועשר בכלל אבל יותר מעשר כגון עומד י"ב או ט"ו לא מצי למיתני שיעור פרצותו כמלואו דאפילו בציר ממלואו כגון דאיכא פירצ' ביתר מעשר מיתסר כולו כדקתני סיפא:
לית כאן מג' ועד ד'. סמי מכאן מג' ועד ד' דאפילו העומד מרובה על הפרוץ נמי אסור:
יש כאן פירצה ג'. דלא אמרינן גבה לבוד:
אין כאן מקום ד'. במקום א' שהוא מקום חשוב להתיר כנגדו:
וקנה יש לו מקום ד'. בתמיה הא סתם קנים אינן רחבים טפח:
לא תתיביני. לא תשיב לי מקנים דמתני' איירי כשהקנים סמוכין זה לזה בפחות מג' וה"ל כסתום לגמרי משא"כ בפירצה שהיא יותר מג' במקום א' בעינן נמי שיהיה העומד מקום חשוב דליהוי כמחיצה:
מ"מ. בין שהפירצות פחות מג' בין שהפירצות מג' ועד ד' לעולם אם העומד מרובה על הפרוץ שרי אפי' כנגד הפרוץ:
ראשי פסל. קנים מן הסכך שיוצאין חוץ לסוכה נידונין כסוכה:

ובלבד על פני כולה. שהקנים יוצאין על פני כל הסוכה בצד הפרוץ אבל אם יוצאין מן הצדדין או שלא ע"פ כולה פסול:
ואפילו כנגד הדופן. יוצאין נמי נידונין כסוכה כיון דמסוכה כשרה קאתיין:
ואפילו שלא כנגד הדופן. כגון שיוצאין מן הצד מונחים שלא כנגד הדפנות נמי כשר אע"פ שאין להן אפי' מחיצה א':
ע"ד דר' יסא ניחא. כדפרישי' וגם יש להן מחיצה א':
מה היקלתה. כמה מיקל בה להכשיר אפילו בכה"ג שאין לה שום מחיצה ועוד יש לפרש סוגיא זו בענין אחר ועיין בבבלי דף י"ט והנ"ל לפום פשטא דסוגייא כתבו:
ופריך כשחמתה מרובה מצילתה. הוא דפסולה הא מחצה למחצה כשרה ולקמן בפ"ב תנן ושצילתה מרובה מחמתה כשרה משמע הא מחצה למחצה פסולה וקשיין אהדדי:
שנייא היא. שאני התם דאיירי שסיכך בדברים שדרכן לפשט ולהפרד זה מזה ואם לא יהיה מתחלה הצל מרובה יהיה אח"כ באמצע החג החמה מרובה ומתני' שסיכך בתבן והדומה לו שאין דרך להפרד וסגי בשוין:
באילן שדרכו לפסע. בדבר שדרכו להפרד א"נ באילנות שעליו דרכן להפרד:

הלכה ב

מתני' **ב"ש פוסלין**. דבעי סוכה לשמה וזו סתם נעשית ואלו תוך ל' לחג כיון ששואלים בהלכות החג ל' יום קודם לחג סתם העושה סוכה לשם חג הוא לאו לשם חג הוא:
וב"ה מכשירין. דלא בעינן סוכה לשם חג:
גמ' **צריך לחדש בה דבר**. אפי' ב"ה דמכשירין סוברין דלמצוה מן המובחר צריך לחדש בה דבר:
מ"ד. דבכל שהוא סגי לחדש סובר דצריך לחדש ע"פ כל אורך או רוחב הסוכה:
אף במצה הישנה נמי פליגי ב"ש וב"ה דלב"ש פסולה ולב"ה כשרה:
ד"ה היא. דבמצה הישנה פסולה שאם לא עשאה לשם חג:
דבר ברור שלא דקדק. בעשייתה ובשמירתה כהלכה ויש לחוש לחימוץ:
סוכת הרועים. שעשו סוכה בשדה לישב בתוכה מפני השרב ומשמרים צאנם:
עשויים כהלכתה כשרה. אבל מן הסתם אין סומכין על הכותים שאומרים שהיא כהלכתה דקסבר כותים גירי אריות הם א"נ חשודים אלפני עור א"נ לאחר התקנה:
א"צ לברך עליה עוד מעתה. דכחד יומא נינהו וסגי בברכה של יום הראשון:
וזמן. גם זמן צריך לברך בשעת עשייה:
מכיון שחשיכה וכו'. מבעיא ליה אם בירך זמן בשעת עשייה אם צריך לחזור ולברך זמן מבערב בליל ט"ו כשנכנס לסוכה או לא:

עביד לה שמוע'. כלו' אמר הלכה זו משמיה דאחרים כדמסיק:

הלכה ג

מתני' **כאלו עשאה בתוך הבית**. ופסולה:

והתחתונה פסולה. דכתיב בסכת תשבו חסר לומר דתרי סוכות והיינו סוכה שתחת סוכה פסולה:

אם אין דיורין. בגמ' מפרש לה:

גמ' **ה"ג התחתון חמתה מרובה מצילתה וכו' צילתן מרובה מחמתן**. התחתונה כשרה:

כמה יהא. בין התחתונ' לעליונה דנצרף סכך העליון להתתתון לעשותה צילתה מרובה מחמתה:

ל"א כמה יהא בין סוכה לסוכה ותהא התתתונה פסולה והא דקאמר ויצטרפו הייכו שתפסול העליונה את התחתונה:

עשרה מצטרפין. דכל שיש ביניהן חלל עשרה מיחשב כסוכה תחת סוכה:

וחורנא. ואידך:

משום אוהל. כלומר למה אתה אומר דבד' סגי משום דכ"ש מיחשב כאוהל בפני עצמו א"כ אפילו בטפח חלל סגי דהא לענין טומאה אוהל טפח בוקעת ועולה:

מה דיורין ממש. קאר"י ואע"פ שראויי' לדירה התחתונה כשרה או דילמא אפי' העליונה ראויה לדירה התחתונה פסולה:

ופשיט מן מה דתני חד סבא. לפני ר' זעירא במתני' רי"א אם אין דיורין בעליונה אפי' התחתונה כשרה:

לית בר נש וכו'. ואין אדם אומר אפי' אא"כ שהוא מודה לראשון א"כ ע"כ לומר דמודה דגם העליונה כשרה ואם אינה ראויה לדירה קאמר איך מכשיר ר"י:

הדא אמרה. זאת אומרת דאם אין בה דיורין עכשיו אפ"ה מכשיר ר"י התחתונה:

הלכה ד

מתני' **מפני החמה**. להגין על האדם מפני החמה:

נשר. שלא יהו עלין וקסמין יורדים על השלחן וסדין דבר המקבל טומאה הוא ופסולה לסכך כדלקמן:

או שפרס ע"ג קינוף. כלו' או אפילו שלא פירסו מפני הנשר אלא לנוי ע"ג מטתו:

ע"ג הקינוף. שהן ד' קונדיסים לד' רגלי המטה שהן גבוהים ומניחין כלונסאות מזה לזה על גביהן ופורס עליהן סדין והרחיקום מן הסוכה דהשתא לא מסכך בדבר המקבל טומאה דהא לאו לסכוכי שטחה התם:

פסולה. משום דאינו יושב בסוכה שהאהל מפסיק ביניהם:
אבל פורס הוא ע"ג מטה שיש לה נקליטין שאינן אלא שנים והן יוצאין באמצע המטה א' למראשותיה וא' לרגליה ונותנין כלונסא מזה לזה ופורסין עליו סדין והוא משפע לכאן ולכאן ומשום דאין לה גג טפח רחב למעלה לא מיקרי אוהל:
גמ' **קיטיות**. יריעות מצויירין וסתמן לנוי עשויין:
הדא דאת אמר. לא אמרן אלא מן הצד בדפנות דמותר לעשות מחיצו' בדבר המקבל טומאה:
הא מלמעלן. אפי' לנאותה שם סכך עליו ופסולה:
לא אמרו אלא מפני הנשר. דשוויי' סכך להגין הלכך מיפסל משום מקבל טומא':
הא שלא מפני הנשר. אלא לנאותה אין שם סכך עליה וכשרה ופליג אדר' חנניא:
שכן הוא עושה חלל באצילי ידיו. כלו' כשם שאם יגביה אדם שתי זרועותיו כשהוא ישן תחת הסדין ונעשה הסדין עליו כאהל שאין בכך כלום כך אם פירס ע"ג נקליטי כשרה:

הלכה ה

מתני' **הדלה עליה**. הגביה על גבה:
קיסס. אידר"א בלע"ז והיא נדלה כגפן וכדלעת:
פסולה. לפי שאין מסככין במחובר:
הרבה מהן.ומבטלין ברוב:
או שקצצן. אף לאחר שסכך בהן כשרה ולא אמרינן תחלת עשייתה בפסול ופסולה:
זה הכלל. בגמ' יליף לה:
אין גידולו מן הארץ. כגון עורות בהמה ואפי' לא מקבלין טומאה כגון שמחוסרין מלאכה:
גמ' **והוא שידלה אותן לכך**. הא דתנן או שקצצן כשרה דוקא אם הדלה אותן מתחלה לקצצן לשם סוכה הא לאו הכי פסולה משום תעשה ולא מן העשוי בפסול:
וצריך לנענע. קס"ד לעולם הוה ליה כמן העשוי בפסול אלא א"כ שנענע אותן לאחר הקציצה דהוה ליה כעשוי' לאחר כשרותן:
תרתיהון לקולא. כלו' לא תטעה לומר דר"ז לחומרא ובעי גם נענוע אלא בא לומר דאף בנענוע סגי אע"ג דלא הדלה אותן לכך:
בשלביות פסולה. והן צינורות שמקלחין מים ואינן מקבלין טומאה כ"ה בערוך וי"מ חיצים ונקראים כן מפני שהן עשויין כשליבת הסולם והראשון נ"ל בזכרים. בחיצים זכרים כעין שלנו שתוחבים אותן בבית קיבול של חץ:

כשרה. אע"ג דכלים נינהו פשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה. נקבות. שיש נקב בראשו והחץ עשוי כמרצע ונכנס לתוך הנקב ה"ל מקבלין שבכלי עץ וראויין לקבל טומאה ופסולה:

באניצי פשתן פסולה. שכן ראוי' ליטמא בנגעים ואניצי היינו לאחר שתקנו במסרק:

בהוצני פשתן. והיינו כשהוא בהוצין כמו שגדל ולא נשרם במי משרה ולא נופץ במכתשת:

בחבלים של סיב של דקל שאינן מקבלין טומאה:

בחבלים של פשתן. לפי שאין צורתו עומדת ה"ל ככלים:

מפסולת שבגורן. הן קשין ושביקב הן זמורות ואשכולות ריקנים. ואיד יעלה מן הארץ. ש"מ עננים גידולי קרקע נינהו וסוכה מעננים ילפי' שהרי זכר לעננ' כבוד היא כדכתי' כי בסוכות הושבתי ומתרגמינן ארי במטלת עננ' ודריש הכי מה עננים גדולי קרקע ואינן מקבלין טומאה אף סוכה כן:

ר"י. הוא אמר עננים מלמעלה היו מן השמים וליכא למילף מינייהו דבעינן גידולי ארץ הלכך צריך למילף מאספך:

ר' יוחנן. הוא מדמה המטר הניתן מן השמים לארץ כאדם המשלח לחבירו יין שמשלח לו קנקן עם היין שבתוכו ה"נ השמים הן נותנין המטר עם העננים:

רשב"ל. הוא מדמי ליה כהאי דאמר לחבריה שלח לי קופתך וקח לך חיטין משלי כך אמר הקב"ה לארץ הביא עננים וקבל המטר:

הלכה ו

מתני' **וחבילי זרדין**. מין קנים ובעודן לחים בהמה אוכלתן וכשיבשו עומדים להיסק:

אין מסככין בהן. כשהן קשורין ובגמ' מפ' טעמא:

וכולן. הפסולין ששנינו בסכך:

כשרין לדפנות. בגמ' מפ':

גמ' **מפני שהיא נראית כאוצר**. לכך חבילין פסולין שלפעמים אדם בא מן השדה כל ימות החמה וחבילתו על כתפו ומניתה על סוכתו של כל ימות השנה לייבשן ולא לסכך וכשמגיע החג נמלך עליהם לסכך והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי בפסול וזה כשסכך שלא לשם סכך אפי' לצל אלא לייבש אין שם סוכה חל עליו וגזרו רבנן שלא לסכך בחבילין אפילו הוא מטילן על הסוכה לשם החג גזרה משום חבילין דכל השנה דמדאורייתא פסולין והיינו שנראת כאוצר לכל דבר שאדם מקצה ומכניס לקיום קרי אוצר וחבילין שאדם מכניס כל ימות הקיץ לימות חורף קרי אוצר:

אין חבילה פחותה מכ"ח. קנים:
קצר לסכך. אין הקשין מביאין טומאה על האוכל דלא ניחא ליה בחיבורין דאוכל בסכך:
בא במחשבה. זו שחישב עליהן לאכילה יורדין לידי טומאה:
על האוכל ועל היד. כדי בית יד הסמוך לאוכל צריך ביטול שגם הוא מקבל טומאה אבל קצר לסכך מודו אחרים דאין לו ידות:
רב כהדא דאחרים. כלו' אף רב יכול לסבור כאחרים ודקשיא הא רב סבר דבמחשבה ירדו הידות לידי טומאה ואחרים סברי דבמחשבה לא סלקי הידות מידי טומאה:
מה אנן קיימין. הכא במאי עסקינין שקצר מתחלה לסכך ואמר להחזירם לגורן לאחר הסיכוך דה"ל כמחשב לאכילה ולסכך יש להן מחשבה:
צריכין הכשר פעם שנייה. לאחר שהחזירם לגורן כיון דבשעת הכשר לאו בני קבולי טומאה הוו וה"ל כאילו הוכשרו במחובר או דלמא כיון שהיה בדעתו להחזירן לגורן מהאי שעתא מהני להו הכשר:
ה"ג וסכו' על הארון את הפרוכת. מכאן שהדופן קרוי סכך. בא לומר מנ"ל דכשרות לדפנות הא מסוכות תעשה לך ילפינן דאין מסככין בדבר המקבל טומאה וכיון שגם דפנות קרויים סוכה אם כן למה יכשרו הם להיות מדבר המקבל טומאה וקאמר הא דדפנות קרויי' סוכה מהיכא קילפית לה מדכתיב וסכות על הארון את הפרכת ופרכת מחיצה היא וקריי' סככה:
מיכן שעושין דפנות בדבר המקבל טומאה. שהרי פרכת דבר המקבל טומאה הוא ודיו לבא מן הדין דהיינו דפנות להיות כנדון שהוא הפרכת:

הלכה ז

מתני' **מסככין בנסרי**'. בגמרא מפרש פלוגתייהו:
נתן עליה נסר וכו'. בגמ' מפרש לה:
כשרה ובלבד שלא יישן תחתיו. וכגון דיהבינן אצל הדופן דסשך פסול אינו פוסל מן הצד אלא בארבע אמות דאמרי' דופן עקומה:
גמ' **בשיש בהן רוחב ארבעה**. שרוב תקרת הבית עשויות מהן נחלקו דר"מ אית ליה גזרת תקרה אי מכשרת בהו אתי למימר מה לי לסכך באלו מה לי לישב תחת תקרת הבית אף היא בנסרים מקורה וההיא ודאי פסול דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל השנה אבל בנסרי' שאין בהן ד' שאין רוב תקרות עשויות מהן ד"ה כשרה דלא דמי לקורות הבית דלגזור בהו:

במשופין וכו'. לאו משום גזרת תקרה איפלוגי אלא בנסרי' שאין בהן ד' אבל משופין הן וחלקים וראויין לתשמיש ומשום גזרת כלים נגעו בה לפסול אליבא דר"מ אע"ג דפשוטי כלי עץ נינהו ולא מקבלים טומאה גזר בהו ר"מ אטו כלים המקבלי' טומאה:

והא ר"י וכו'. כלומר גופא א"ר ירמיה וכו':

הא אם במשופין לכלים. בפחות מד' ד"ה מותר ורב ור"י פליגי:

מן מה וכו'. מהא דאר"י משמיה דרב סיככה בשלביות פסולה ושלביות אין בהן ד' ואפ"ה פסולים משום דמשופין:

ואמרין. הבני ישיבה דכר"מ הור' ולר"י מותר:

הדא אמרה. זאת אומרת דלרב בתרווייהו פליגי בנסרי' שאינן משופי' ויש בהן ד' ובמשופין ואין בהם ד':

ה"ג הא רבי יוסה ר' יוסי בשם רבי יוחנן וכולי. וה"פ גופה א"ר יוסה וכן א"ר יוסי משמיה דר' יוחנן:

הא בשיש בהם רוחב ד' ד"ה אסור. אפילו לר"י ופליג אדרב דאמר דבתרווייהו פליגי:

מן מה וכו'. מהא דהורי רבי יוסי בבית וועד הגדול:

מלתרה. היא קורה גדולה ויש בה ד':

ואמרין כר"י הורה. ש"מ דביש בהן ארבע נמי פליגי:

היא הדא היא הדא. כלומר דשניהן שוין ובתרווייהו פליגי:

הדא דאת אמר. הא דפליגי ר"י ור"מ דוקא בשהנסר של ד' טפחים מונח לאורך הסוכה נמצא שאין כאן מקום שיש לו שלשה מחיצות אבל כשמונח ברוחב הסוכה של צד האמצעי יש שלשה מחיצות אף ר' מאיר מכשיר וסיפא דנתן עליה נסר וכו' אף כר"מ אתיא ובמונח לרוחב הסוכה:

בין לאורך בין לרוחב כשר. לכ"ע וכדמסיק דבמונח מן הצד איירי כדברי מי שהוא פוסל כאן וכו'. וסיפא כר' יהודה ודלא כר"מ:

מה רבי יוחנן ורשב"ל וכו'. כלומר מאי טעמייהו דמכשרי:

ושאינה מחזקת כדי ראשו ורובו גרסי'. ול"ג אלא וכ"ה בבבלי וה"פ שאין בה אלא ד' טפחים:

והביא נסר. שיש בו ארבע טפחים ויצרף ממנו שלשה טפחים הרי יש בו ז' טפחים כדי הכשר סוכה:

אלא כן אנן קיימין. אלא הכא במאי עסקי' לאורך פליגי ר"מ ור"י ואפילו לשמואל ניחא אבל לרב המנונא קשיא:

ואפשר שלא יישן תחתיו. סתמא דש"ס קאמר דאע"ג שאין בו אלא ד' טפחים סכך כשר ותחת הנסר אסור לישן אפ"ה אפשר לו לישן תחת הסכך כשר דסובר דתלתא גברי בתרי אמתא יתיב ויכול לישן בד' טפחים:

הלכה ח

מתני' **תקרה**. גג העשוי מקורות או נסרים:

שאין עליה מעזיבה. דביש עליה לא מהכי פקפוק דסכך פסול הוא דלאו גידולי קרקע הן:

מעזיבה. הטיט או הסיד שרגילין ליתן על גבי הקורות והנסרי' קרוי מעזיבה:

מפקפק. סותר ומנענע כולן:

או נועל אחת מבינתיים. ונותן סכך כשר במקומו ואע"ג דר"י מכשיר לסכך בנסרים בעי פקפוק משום דבלא"ה ה"ל מן העשוי וגם גזרת תקרה לפי שכבר היה בהם מעזיבה:

רמ"א לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה. שכלן מודים שצריך ליטול אחת מבינתיים ופקפוק אינו מועיל:

גמ' **ה"ג ואם נטל אחת מבינתיים א"צ לפקפק**. וה"פ הא דקא"ר יהודה לב"ש מפקפק ונוטל אחת מבינתיים לא דבעינן תרווייהו דודאי בנוטל אחת מבינתיים סגי אלא ה"ק אע"ג שמפקפק אי נוטל אחת מבינתיים אין אי לא לא:

הלכה ט

מתני' **המקר' סוכתו**. כמו שאנו עושין שמסדרין כלונסות תחלה בסכך ונותנין פסל עליהן:

בשפודין. שאין ראויין לסיכוך לפי שאינן גידולי קרקע:

בארוכות המטה. דמקבלי טומאה:

אם יש ריוח ביניהן כמותן. בין שפוד לשפוד על פני כולה ויתן שם הפסל ג"כ על פני כולה:

החוטט בגדיש. נוטל מן העומרי' למטה סמוך לארץ ועושה חלל כשיעור סוכה נמצא הסכך עשוי ועומד מאיליו:

גמ' **תני יותר מכמותן**. שיהיה ריוח ביניהן קצת יותר משיעור משך השפודין:

חברייי' אמרין. לכך בעינן יותר מכמותן דאל"כ אין הפסל שמניח ביניהן יכול להיות כשיעור השפודין שהרי אין טפח סכך נכנס לתוך חלל טפח וכבר מונחים שפודין שהן רחבין טפח:

הרי כלי זכוכית. כלו' דבר קשה יכול לדחוק דבר שהוא טפח על טפח בתוך חלל שהוא טפח על טפח:

תמן נכנס ויוצא. התם איירי שיש בחללו שיכול טע"ט לכנוס ולצאת בתוכו והוא יתר מטע"ט והכא אם נא' בכמותן ממש נמצא שאינו יכול לכנוס לתוכו:

מפני שהיא נראית כאוצר. הא דתנן במתני' החוטט בגדיש אינה סוכה מדאורייתא כשרה אלא רבנן דגזרו בה אם אתה אומר כן אין אדם עושה סוכה אלא הולך ואוכל וישן באוצרו במקום שמשתמש שם כל ימות השנה והוא עשוי ועומד ולא לשם סכך של צל דניהוי שם סוכה עליו ואפילו שם סוכה שאינו של חג אלא כבית בעלמא:

תני ר"ח. מדאורייתא אינה סוכה שנא' חג הסוכות תעשה לך ולא מן העשוי בפסול וזה לא נעשה לשם סכך אפילו לצל:

מה נפיק מביניהון. כלומר מאי בינייהו:

ומשני ויש בה. פי' שיש סוכה בגדיש ויושב בה לר"ח פסולה אפי' בדיעבד דמדאורייתא פסולה ולר"י כשרה כיון דאינה פסולה אלא מדרבנן בעלמא ל"א ויש בה חלל טפח וה"ג על דעתיה דר"ח כשרה וע"ד דר"י פסולה וה"פ ע"ד דר"ח כשרה דלא שייך בה תולמה"ע שהרי יש שם אהל חלל טפח ומה שחוטט אינו אלא הדפנות ובהם לא אמרי' תעשה ולא מן העשוי והרי הוא כסוכה שאין בה יו"ד וחקקה והשלימה ליו"ד ולר"י פסולה דעדיין שייך גזירת אוצר:

הלכה י

מתני' **המשלשל**. מוריד שהתחיל לארוג הדפנות סמוך לסכך ואורג ובא כלפי מטה:

ג' טפחים פסולה. היינו כדי שיזדקר הגדי בבת אחת ויכנס דאמרן דכה"ג אינה מחיצה:

מלמטה למעלה. כיון שהגיע לי' כשירה ואפילו אינן מגיעות לסכך ומופלגות ממנו הרבה:

רבי יוסי אומר כשם שלמטה למעלה. דיו באריגת י' כך מלמעלה למטה ואפילו גבוהות מן הארץ הרבה דסבר מחיצה תלויה מתרת:

מתני' **הרחק את הסיכוך**. לאו בגובה קאמר אלא ברוחב שהניח אויר בין דופן לסכך באורך הסוכה או ברחבה:

גמ' **אלא לענין סוכה**. דאינו אלא עשה:

אבל לענין שבת. דאיסור סקילה הוא במלאכות דאורייתא מחמירין אפילו במידי דרבנן דאית ביה:

מילתיה דרבי חנינא. מעשה שאמר ר"ת מוכחת דאפי' לענין שבת אמר ר"י דמחיצה תלוי' מתרת:

שלטון. שר א' בא לציפורן ותלו קיטיות ע"ג העמודין שהיו שם והיו חצירות במבוי שלא עירבו וע"י סדינין אלו נחלק המבוי ולא היו מן המחיצה ולפנים אלא אותן שעירבו:

קיטיות. סדינין:

ה"ג והתיר ר"י בי ר' יוסי לטלטל תחתיהן בשבת:

בשיטת אביו. ש"מ דאף לענין שבת קא"ר יוסי:

אתיא דר"י בר חנינא. דאמר נמי דפליג ר"י אפי' לענין שבת:

כר"ח. אביו:

ותריהון. ר"ח וריב"ח פליגי על הא דאר"י:

ה"ג דאר"י בר חנינא ר' יודן ור"י ול"ג דא"ר יוחנן וכו' דא"כ קשיא דר"י אדר' יוחנן דהא איהו קאמר לעיל דלא אמר ר"י אלא לענין סוכה וכו':

ר' יהודה דגשרי' המפולשין. בעירובין ס"פ כל גגות מתיר ר"י לטלטל תחת גשרי' מפולשין אע"ג דאין שם אלא ב' מחיצות אפ"ה מותר דאמרי' פי תקרה יורד וסותם אפי' מב' רוחותיו וכ"ש דמתיר במחיצה תלויה:

ר"י. הך דהכא במתני' דאמר מלמעלה למטה סגי בי"ט דמחיצה תלויה מתרת:

עצה שבים. והם קנים הגדלים בים ואע"פ שעדיין לחים הן מותר לטמון בתוכן פירו' ואינן מכשירין ובבבלי הגי' וטומנן בעצה ופרש"י שהוא פסולת של קטניות ואע"פ שלקטן בבקר מן השדה ועדיין הטל עליהן אינן מכשירין את הפירות:

והתיר כצוצרה. בית שהוא על שפת הנהר מוציא מן כותל הבית על הנהר שתי קורות עד שעומד כנגד המים ובין זו לזו ג' או ד"א ותקרה על אותן שתי קורות ועושין בקירוי ארובות ומשלשל דלי וממלא והתיר ר"ח ב"ע כצוצרא שהיה ד"א על ד"א שחוקק בה דע"ד טפחים וממלא וא"צ מחיצה אחרת דאמרי' כוף וגוד הואיל ויש עשרה לכל רוח לנקב:

והבאת אלונטית. בגד שמסתפגין בו כשיוצאין מהמרחץ והתיר ר' חנניה להביאו בידו ולא חש שמא ישכח ויסחוט:

הלכה יא

בית שנפחת. גגו באמצעו והדפנות רחוקות מן הסכך כשר:

אם יש בין הכותל לסכך כשר ד"א פסולה פחות מכאן כשרה בגמ' מפ' טעמא:

וכן בחצר. שהיא מוקפת אכסדרה. וסיכך באוירה של חצר רחוק מכתלי האכסדרא ואכסדרא הוא מקום מוקף מג' מחיצות:

סוכה גדולה כל שאילו ינטל הסכך פסול ישאר בה ז' טפחי' על ז' טפחים זו היא סוכה גדולה:

גמ' **ה"ג אויר פוסל בג' טפחים**. אויר הנמשך על פני כל הסוכה והוא ג"ט פוסל הסוכה כולה:

סכך פסול. אינו פוסל אותו כל הסוכה אלא בד"א:

מהו לישן. תחת אויר הפחות מג' אע"ג דמצטרפין אותו לסוכה:

הרי טיט הנרוק יוכיח. טיט שראוי להוריקו מכלי אל כלי כגון שהוא רך:

משלי' במקוה. שיעור מ' סאה:

ואין מטבילין בו. במ' סאה שכלו טיט נרוק דהכי תנן במסכת מקואות אלו מעלין ולא פוסלין השלג והברד והגליד והכפור והמלח וטיט הנרוק ומעלי' היינו משלימין אשלומי אין בפני עצמו לא א"נ דטיט הנרוק אפי' בשעה שמצרף אין מטבילין בו:

מפני שהיא נראית דופן עקומה. לכך מתירין במתני' אפי' ד"א שאנו רואי' תקרת הבית כאלו נעקם ראש הדופן ובא עד הסכך כשר אבל סכך פסול כשהוא באמצע פוסל בד' טפחים:

אר"י ולמה לית אנן אמרין הטעם דמכשיר במתני' עד ד' אמות משום דאין סכך פסול פוסל אלא בד"א דד"א הוי שיעור לפסול וכר"ח ואפי' באמצע לא יפסול בפחות מד' אמות:

הלכה יב

מתני' **כמין צריף**. שאין לה גג וראשי הדפנות מגיעות זו בזו מלמעלה והולכים ומתרחבים מלמטה:

או שסמכה. שהטה ראשי הקנים על הכותל והולכים בשפוע למטה לארץ:

מפני שאין לה גג. אינו ניכר מהו גג ומהו כותל דאהל משופע לאו שמיה אהל אלא א"כ יש לה גג טפח:

מחצלת של קנים. במחצלת קטנה כ"ע לא פליגי סתמא לשכיבה ואין מסככין בה כ"פ בגדולה ת"ק סבר סתם גדולה לסיכוך עבידא וסתם קטנה לשכיבה וה"ק מחצלת גדולה סתמא לסיכוך ואם פי' שעשאה לשכיבה מקבלת טומאה ואין מסככן בה:

ולסיכוך מסככין בו. ה"ק ומחצלת קטנה סתמא לשכיבה ואם פי' שיהא לסיכוך מסככין בה:

ר"א אומר אחת גדולה ואחת קטנה. סתמא לשכיבה ועשאן לשכיבה דקאמר כלומר עשויות הן מתחילתן סתמא לשכיבה הלכך אף הגדולה מקבלת טומאה ואין מסככין בה ואס פי' שיהא לסיכוך מסככין בה:

גמ' **שאם היתה**. הסוכה נתונה על ד' אבנים שהן גבוהין טפח ויש שם טפח זקוף וניכר הצריף שהוא גג שיש בה שיעור אהל בזקיפה הוי אהל:
כבית יער הלבנון. שהיה גגו משופע וחלל קצת מלמטה:
למי נצרכה. ברייתא זו לאשמועינן דכשירה הסוכה כבית יער הלבנון:
במחצלת אושא שנו. שראויין לשכב עליהן:
סתם מחצלות אושא טמאות. מדרס דלשכיבה הן עומדות:
עד שיעשם אוהלים. אז נתבטלו ממלאכתם הראשונ':
סתם מחצלות טבריא טהורות. דקשות הן ואין לך אדם שוכב עליהן:
ה"**ג הורה באילן על פתח החניות**. שהן טהורין שאין ראויין לשכיבה:
ארוגה. שהיא חלקה טמאה:
מהו לסכך בה. במחצלת ארוגה שהיא סתמא:
ומשני במחלוקת ר"א ורבנן. הוא נכלל דאף בארוגה פליגי:
הורי מדוחק. שלא היה להם דבר לסכך בו הורה להם לסכך במחצלאות שהותר ראשי מעדנים שלהן:
מעדנים. פי' עושי מחצלאות כשמשלימין המחצלאות נשאר כמין חלל וגודלי' אותו בכל שני טפחים גידול אחד וקושרושלא יסתר הארוג ואם ניתר עומד לסתירה ונתבטל מתורת כלי ואינו מקבל טומאה או אם היא כבר טמאה טהורה:
ופריך והא תנינן טהורה. ואת אמרת שלא הורה כן אלא מדוחק הא אפילו שלא מדוחק נמי יש להתיר כשהותר ראשי מעדנים כיון דטהורים הן:
הדרן עלך פרק סוכה

פרק ב

הלכה א

מתני' **לא יצא**. דאהל מפסיק בינו לסוכה ועיקר ישיבת הסוכה אכילה ושתיה ושינה:
אר"י וכו'. בגמ' מפרש:
שעבדים פטורים מן הסוכה. דמ"ע שהז"ג נשים פטורות וכל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה:
ולפי דרכינו למדנו. אע"פ שלא אמר אלא לשיחת חולין בעלמא שהיה משתבח בעבדו למדנו שהישן תחת המטה וכו':
גמ' **ופריך תמן תנינן**. בפ"ק דמכילתין:

אבל פורס הוא ע"ג נקליטי המטה יצא. אע"ג שהוא אינו ישן תחת הסוכה אלא תחת הפריס' שע"ג הנקליטין והיא מפסקת בינו לבין הסוכה אפ"ה מותר:

וכא הוא אומר הכין. והכא הוא אומר הישן תחת המטה לא יצא ידי חובתו ואף על גב שאינו גבוה עשרה וליכא למפסלא משום אהל:

ומשני אר"ל. התם הנקליטין לאו אהל הם אלא כטליתו הם חשובין והרי זה כישן בסוכה ופרס טליתו על עצמו אבל הכא אף על גב דאין המטה גבוה י' מ"מ מפסקת בינו לבין הסכך הלכך לא יצא ידי חובתו:

ופריך מחלפא שיטתיה וכו':

וכא וכו'. והכא אמר ר"י נוהגין היינו וכו' אף על גב דאין יוצאין ידי חובת סוכה אפ"ה שרי כיון שהיו שם ללמוד מהזקנים ש"מ דהתלמוד קודם וקשיא אהדדי וקס"ד דמקשה דר"י לסייעי' לת"ק קאתי:

ומשני סבר ר"י וכו'. ר"י פליג את"ק וסובר דהישן תחת המט' יצא י"ח ואדרבה מייתי ראיה ממה שהיו ישנים בפני הזקנים וכו':

ופריך כ"ש. קשיא דר"י אדר"י:

דתנינן תמן. בפ"ק דמכילתין:

הא אם יש דיורין בעליונה התחתונה פסולה. ה"נ יש דיורין על גב המטה א"כ הישן תחתיו לא יצא י"ח:

ברם הכא וכו'. אבל הכא בסוכה אין כאן חלל אחר דאיירי במטה שאינה גבוה י' ואין למטה חלל הצריך לסוכה תחת סוכה ל"א ה"פ אין כאן חלל אחר דמטה לגבה עשויה ולא לתחתיה וה"ל אהל עראי ולא אתי אהל עראי ומבטל אהל קבע ל"א אין כאן חלל אחר על כל הסוכה משא"כ התם שבכל הסוכה יש חלל אחר והראשון נראה:

ולא מיחו בידו חכמים. אע"ג דעבדים פטורים מתפילין אפ"ה לא מיחה בו ר"ג כשהניחן:

וכא וכו' ואילו הכא משמע שמפני אימתו של ר"ג היה נכנס תחת המטה לפי שאילו היה יושב בסוכה היה מוחה בו ר"ג:

ומשני שלא לדחוק את חכמים. כלו' שלא נכנס תחת המטה מפני שהוא אסור לישב בסוכה אלא כדי שלא ידחוק את החכמים:

ופריך אם מהאי טעמא היה נכנס תחת המטה שלא לדחוק את החכמים. טוב היה לו לישב חוץ לסוכה:

ומשני רוצה היה טבי לשמוע דברי חכמים. בתוך הסוכה הלכך היה מוכרח לישב תחת המטה שלא לדחוק את החכמים:

הלכה ב

מתני' **בכרעי המטה**. מטה שלימה שסוכה סמוכה עליהן וכשהמטה מטלטלת הסוכה מטלטלת עמה:

ר"י אומר וכו'. טעמא מפרש בגמ' משום שאין ממעי המטה וכו'. לכך פוסל ר"י לפי שאין מקרקע המטה עד סכך י' טפחים והמסכך ע"ג כרעי המטה חשבי' להמטה לקרקע הסוכה ורבנן סברי דחשבינן להמטה כאילו נתונה בתוך הסוכה וחשבינן מהארץ לסכך דיש שם עשרה טפחים:

גמ' **משום שאין מעמידין על גבי דבר טמא**. ואע"פ שלא למדנו אלא לסכך הואיל ועיקרו של סכך אלו כרעיה הן מעמידין אותו הוי כאילו סיכך בדבר המקבל טומאה:

שהיו משלשלין מטותיהן. והיו גבוהין יו"ד מכרעי המטה לסכך ולא מיחו בידן חכמים:

הוי לית טעמא. הרי ע"כ לומר שהטעם דפוסל ר"י מפני שאין גבוה מקרקע המטה עשרה:

הלכה ג

מתני' **סוכה המדובללת**. לקמן מפרש לה בגמ' מדוללת. שהיא ענייה שיש בסככה מעט קנים ויש בה אויר הרבה אלא שאין בו ג' ביחד:

גמ' **מדובללת**. קנה עולה וקנה יורד שלא השוה הסכך להשכיב הקנים זה אצל זה אלא א' למעלה וא' למטה ומתוך כך חמתה מרובה מצילתה ואשמועינן מתני' דכל שאלו היו מונחין בשוה היתה צילתה מרובה מחמתה כשרה:

מ"ד מדוללת בשצילתה מרובה. וחדא קתני במתניתין מדובללת ושצילתה מרובה מחמת':

ומ"ד מדובללת. תרתי קתני מדובללת כשרה ושצילתה מרובה מחמתה דהיינו סוכה ענייה שיש בה חמה אם צילתה מרובה כשרה:

הדא אמרה. מדתני אע"פ שאין הכוכבים כו' כשרה משמע דוקא דיעבד אבל לכתחלה צריך שיהו הכוכבים נראין מתוכה:

בכוכבי חמה שנו. כשהחמה זורחת עליה ואין זהרורי חמה נראין מתוכה:

הלכה ד

מתני' **בראש העגלה**. אע"ג דמטלטלא ולא קביעי:

ובראש הספינה. שהוא מקום גבוה של ספינה שהרוח שולטת שם ועוקרתה:

כשרה. דדירת עראי סגי בה:

ועולין לה ביום טוב. איידי דבעי למיתני סיפא ואין עולין תנא רישא ועולין:

בראש האילן. תיקן מושבו בראשו ועשו שם מחיצות וסכך:

כשרה. בחולו של מועד:
ואין עולין לה ביום טוב. דגזור בה רבנן דאין עולין באילן ואין משתמשין בו שמא יתלוש:
שתים באילן. סמך קרקע הסוכה רובה באילן ועשה סביבה בראש האילן ב' דפנות וא' עשה בידי אדם בארץ וסמך קרקעית הסוכה באמצע הדופן שעשה בארץ והגביה הדופן ממנו למעלה עשרה או ב' בידי אדם ואחד באילן הואיל ואם ינטל תפול קרקעית הסוכה שאין יכולה לעמוד בסמיכת שתים שבארץ אין עולין לה בי"ט דמשתמש באילן מה אנן קיימין. הא דתנן במתני' בראש הספינה במאי עסקינן. אם בשהספינה נתונה על היבשה. פשיטא דלד"ה מותר לעשות סוכה עליה:
גמ' **אם במפרשת**. והולכת בתוך הים:
מחלוקת ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבה היא. כדתניא בסמוך ובמתני' תני סתמא כשרה ולא תני פלוגתייהו:
אלא. הכא במאי עסקינן כשהיא עומדת על הים וקשורה בארץ ע"י ברזל:
באלמין. כלומר שקשורה בחוזק מלשון כל דאלים גבר:
ר"מ דלחיים. דתנן בפ"ק דעירובין בכל עושין לחיין אפי' בדבר שיש בהן רוח חיים ומטמא משום גולל אם עשאו כיסוי לארון של מת יש שם גולל עליו דגולל מטמא במגע ובמשא ובאהל דתניא על פני השדה לרבות גולל ודופק:
ור"מ מטהר. דסובר כיון שאינו קבוע שם לעולם יש לחוש שמא תברח לא הוה מחיצה:
ור' יוסי. דתנן באהלות פ"ח:
הבית שבספינה. אפילו האהיל על המת ועל הכלים שבספינה אינו מביא את הטומאה דלא חשיב אהל דלא קביעי:
והפריחת'. ועקרת':
איה סוכתך. דכיון דמהלכת לא שמה דירה:
ואסר לטלטלו. דקמשתמש באילן:
למטה מג' מותר. אפי' לטלטל העירוב דכל פחות מג' כארעא סמיכתא דמיא:
אם אסור לטלטלו. דהיינו למעלה מג':
לא יהא עירוב. דהא בעינן שתהא סעודה הראויה לו בשעת קניי' העירוב:
ומשני ראוי הואלא. שהרי יכול לעבור על שבות בין השמשות דהוא שעת קניית העירוב ולאכלו דאיסו' שימוש באילן אינו אלא שבות כדתנן בביצה אלו הן משום שבות לא עולין באילן הלכך קונה העירוב דלא גזרו על השבות בין השמשות:

מעתה. א"ה אפילו למעלה מעשרה יהא עירוב שהרי מותר ליטלו משם בין השמשות ולהביאו למטה במקום שנתכוין לשבות דקס"ד באילן שאין בו ד' אירי וה"ל מקום פטור והוא עומד ברשות הרבים ונתכוין לשבות למטה:

תיפתר שהיתה כירתו ד'. מקום מושבו שהוא עיקרו של אילן רחב ד' וכיון דאילן גבוה י' ועיקרו ד' רשות היחיד גמור הוא וא"א ליטלו משם למטה דה"ל כמוציא מרשות היחיד לרשות הרבים ואסור אפי' בין השמשות דאיסורא דאורייתא הוא אבל למטה מי' כרמלית ומותר להוציא ביה"ש ממנו למטה לרה"ר דאינו אלא שבות:

והוא שתהא רשות הרבים מקפתו. למטה מכל צד וא"א להביאו מלמעלה מעשרה שהוא רשות היחיד למטה:

באומר שביתתי תחתיו. ואיידי נמי באומר ששביתתו תהא למטה דאי באומר שביתתי למעלה א"כ יכול לעלות בה"ש ולאכלו שם וה"ל הוא ועירובו במקום אחד מאי קאמרת קמשתמש באילן הא לא גזרו על השבות בה"ש אלא ודאי באומר שביתתי תחתיו איירי:

ה"ג נתנו בכלכלה ותלאו באילן אפי' למעלה מי"ט עירובו עירב וקשייא וכו' וכ"ה בבבלי. וה"פ דקס"ד דאסור לטלטלו דאיירי באילן שגבוה י' ורחב ד' ואמר שביתתי בעיקרו ומוציא מרה"י לרה"ר:

ראוי הוא להופכה. דהואיל והכלכלה ארוכה יכול לנטותה ולא יעקרנה מתלייתה ויטה ראשה הא' עד שיהא למטה מי' ולא יהא עוד רה"י ומותר ליטול עירובו ביה"ש דאינו אלא שבות. וכיון שהוא ראוי ומותר להפך הספסל ברה"ר אם נתן עירובו עליו ואומר שביתתי בר"ה עירובו עירוב דה"ל הוא ועירובו במקום א' שהרי יכול להפוך הספסל ליטול העירוב ממנו:

ופריך הדא אמרה וכו'. דמותר להפוך הכלכלה התלוי באילן ש"מ דמותר להשתמש בצדי האילן:

תמן תנינן. במתני' ואגב שיטפה דלישנא דעירובין נקט כאן דתנינן תמן:

שתים באילן. אם שתי דפנות הם אילן העומד שם ואחת בידי אדם שעשאו בארץ וקס"ד דאיירי כשחקק באילן נקבים והניח בהן קנים לדפנות וסיכך על אותן קנים ואין כאן תשמיש אלא בצדי האילן ואפ"ה קתני אין עולין בה בי"ט משום דקא משתמש באילן:

והכא. אם נותן עירובו בכלכלה מתיר להפוך הכלכלה משום דלא הוה אלא צדדים:

ומשני אר"י כאן בסוכה איירי שסמך קרקעית הסוכה רובה באילן ועשה סביבה בראש האילן שתי מחיצות נמצא שהוא משתמש ע"ג האילן שהרי קרקעית הסוכה מן האילן הוא:

וכאן. בכלכלה מן הצד היא ומותר לטלטלה:
הדא ילפינן מההיא. מעתה ילפינן סוכה מעירוב ועירוב מסוכה שבשניהם להשתמש בצדדין מותר ובאילן עצמו אסור:
שאם היה ב' יתדות. יוצאות מן האילן צדדי אילן איקרי ומותר להשתמש בסכך בי"ט. שאם היה נותן העירוב בעובי האילן שאסור לטלטלו בשבת דה"ל משתמש באילן מיהו עירובו עירוב דאינו אלא שבות ובה"ש היה לטלטלו:
אר"י. לעולם בין בעירוב בין בסוכה מן הצד איירי:
מאי כדון. ואלא קשיין אהדדי דהכא מותר ובסוכה אסור:
ומשני דאמר ריב"א וכו' דרשב"א היא. הא דמתיר בעירוב אתיא כרשב"א דמתיר בצדדים:
היא צדדי בהמה היא צדדי אילן. כי היכא דמתיר רשב"א בצדדי בהמה ה"נ מתיר בצדדי האילן. ורבנן דפליגי עליה דרשב"א כי היכא דאוסרין בצדדי בהמה כך אוסרים בצדדי האילן:

הלכה ה

מתני' **בין האילנות בארץ**. ולא סמכה עליהן אבל הן דפנותיה כשירה והוא שהאילנות עבים וחזקים ולא אזלי ואתו ברוח מצויה וצריך נמי למלאות בין הענפים בתבן וקש שלא תזיזם הרוח שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה:
שלוחי מצוה פטורין. שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואפי' בשעת חנייתן:
חולים ומשמשיהן פטורין. ואפי' בחולה כל דהו והא דשרי לבטל מצות עשה של תורה מפני חולי כל דהו דכתיב בסכות תשבו כעין תדורו וכל היכא דאית ליה מידי שמפני אותו הדבר היה יוצא מדירתו יכול נמי לצאת מסוכתו:
אוכלין ושותין עראי. דבר מועט להסיר רעבונו ודעתו לסעוד אחר כן:
גמ' **ה"ג אזל לעיינא טב למימנא**. פי' הלך לחג הסכותי לעין טב למימנא אעיבור חדש שעין טב היה מקום הועד והכי אמרינן בר"ה פ"ב כהדא ר"ח הוה אזיל לעין טב למימנא:
מי אתי. כשהלך התחיל להיות צמה מן הדרך ולא רצה לטעום כלום עד שנכנס לסוכתו של רבי יוחנן סופר של עיר ששמה גופתא:
איסרטא. דרך בלשון יון:
א"ר מנא. הא דתנן במתניתין חולין פטורין מן הסוכה לאו דוקא חולה שיש בו סכנה אלא אפי' חולה שאין בו סכנה כגון חש בעינו נמי פטור מן הסוכה:
שושבינין וכל בני החופה פטורים מן הסוכה. דהעוסק במצוה פטור מן המצוה:

שומרי העיר ביום פטורין מן הסוכה ביום. דכתיב בסוכת תשבו כעין ישיבת ביתו כשם שכל ימות השנה אינו בביתו ביום כך פטור מן הסוכה:
בשומרי הגייסות ששומרים העיר שלא יבואו עליהם גייסות ואיכא מצוה:
אבל בשומרי ממון ששומרים את העיר מפני הגנבים:
עשו אותן כשומרי גנות ופרדסין. שחייבין בסוכה דאין לפוטרן מן הסוכה בשביל הנאת ממון:
אבודמא מילחא. כך שמו:
הוי דמך. היה ישן לפני חנותו ועבר ר"ח בר בא ואמר לו לך ותישן בתוך סוכתך דסובר משום ממון אין לבטל מצות סוכה:
מטללתך. סוכתך:
ר' מנא היה שושבין גבי ר' יעקב וא"ל ר' יוסי אע"פ ששושבין אתה חייב אתה בסוכה:
אף אתה משובתי הרגל. בלשון בתמיה וכי אתה משובתי הרגל ויצאת מביתך ולא עמדת אצל אשתך:
לגזורה. למול וחג הסוכת הי' וי"א גזורה שם מקום ולא רצה לטעום כלום:
ה"ג ולא ידעין אין משום דלא הוי עסקיה טעם כלום עד יפני מוסף אין משום שאין שבחו של ת"ח להיות מניח את ביתו ברגל והולך לו. וה"פ ומספקא לן אין משום שהיה רגיל שלא לאכול קודם שהתפלל מוסיף או משום שהיה ברגל ולא רצה לאכול אלא בביתו וביי"מ מקיים הגירסא בדוחק:
אכילה עראי. אמתני' קאי דוקא אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה אבל אין שינת עראי חוץ לסוכה:
חברייא אמרין. דלכך אסור אפי' שינת עראי. דגזרינן שמא יחטפנו שינה וישן שינת קבע:
א"ר אילא. היינו טעמא דלפעמים אין אדם ישן אלא מעט ודי לו בכך וזו היא שינתו:
מאי נפק מן ביניהון. מאי בין טעמא דחברייי לטעמא דר' אילא:
מסר שינתו לאחר. אומר לחבירו אם ארדום העירני:

הלכה ו

מתני' **ואמרו העלום לסוכ**'. ולא מן הדין אלא שהחמירו על עצמן ושמעינן מינה שהמחמיר על עצמו שלא לאכול אפי' אכילת עראי חוץ לסוכה לא מחזי כיוהרא:
אוכל פחות מכביצה. משום נט"י ומשום ברוכי נטל פחות מכביצה דאילו משום סוכה הא אמרינן אוכלים אכילת עראי חוץ לסוכה ואפי' יותר מכביצה:

גמ' **הוינן סברין וכו'**. היו סוברים בני הישיבה למימר הא דתנן במתני' ולא בירך אחריו היינו שלש ברכות דהיינו ברכת המזון ואע"ג דיש בו ד' ברכות הטוב ומטיב מדרבנן היא דביבנה תקנוה:

הא ברכה אחת. פי' ברכ' אחת מעין ג' א"נ בורא נפשות בירך אחריו:

אשכח תני. בברייתא דלא בירך כלום לאחריו דכל שאין בו כשיעור אין מברכין לאחריו: התיבון הקשו הרי האוכל פחות מכזית שאין מברך אחריו וכדתניא בברייתא דלעיל ואפ"ה מברכין לפניו וכדתנן במתניתין ולא בירך אחריו הא לפניו בירך:

לשאר המינין נצרכה. כלומר הא דתניא כל שאומרין עליו שלש ברכות היינו כל המינין שצריכין שלש ברכו' לאחריו כגון חמשת המינין עליהן מברכין לפניו המוציא לחם מן הארץ לאפוקי אורז ודוחן:

הלכה ז

מתני' **י"ד סעודות**. ב' לכל יום לז' הימים ובגמרא מפרש טעמיה:

אין לדבר קצבה. אם רצה לאכול לא יאכל חוץ לסוכה ואם רצה להתענות יתענה ואין נזקקין לו:

חוץ מלילי י"ט ראשון. בגמרא מפרש טעמא:

ישלים בלילי יו"ט אחרון. בליל שמיני עצרת:

גמ' ונאמר להלן במילואים:

ה"ג ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה:

עשה בה את הלילות כימים. שכן כתיב יומם ולילה שבעת ימים:

לילה הראשון חובה. שנאמר בערב תאכלו מצות:

ושאר כל הימים רשות. דכתיב ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה שביעי רשות אף ששי רשות לפי שהשביעי בכלל שבעת ימים תאכל מצות היה ויצא מן הכלל ללמד על אכילת מצה האמור בו אינו חובה אלא אם בא לאכול תהא אכילתך מצה ולא חמץ ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא:

ה"ג חברייא בעו אי מה להלן. בפסח אסור לאכול ממנחה ולמעלה כדי שיאכל בערב מצה לתיאבון אף בסוכה נאמר כן:

וכא. כלו' וכאן אי מה להלן עד שיאכל כזית מצה ה"נ ניליף דבעינן שיאכל כזית דגן בסוכה. אף על גב דכזית הוא פחות מכביצה ותנן כשהביאו לו לרבי צדוק אוכל פחות מכביצה חכלו חוץ לסוכה שאני הכא כיון דחובה לאכול כזית זה דגן ה"ל קבע וחייב

לאכלו בסוכה א"נ היינו דמיבעיא ליה לר' זעירא אי ילפינן נמי מחג המצות דסגי בכזית או דלמא בעינן דוקא כביצה:

כל שבעה חובה. לאכול כזית דגן:

פליגין. ר' יוחנן בשם ר"י דיליף ט"ו מחג המצות עם ר' הושעיא דאמר כל ז' חובה אף לרבנן לאכול כל יום בסוכה דאסור להתענות בי"ט אלא בלילות פליגי רבי אליעזר ורבנן:

בשנתן דעתו. לצאת ידי סוכה באכילת לילה הראשונה תו לא צריך:

בשלא נתן דעתו. לצאת באכילת לילה הראשונה יש לו תשלומין כל שבעה:

קנס קנסו רבי אליעזר. אם לא עשאה בערב הרגל אבל נפלה מודה רבי אליעזר דלא קנסינן ומותר לעשותה:

תמן. ברישא דמתני' וכא אמר הכין. וכאן הוא אומר אם לא אכל לילי יום טוב הראשון ישלים לילי יום טוב האחרון אבל מה שלא אכל בשאר ימות החג אין צריך השלמה משמע דלילי יום טוב ראשון חובה ושאר רשות וכחכמים דפליגי עליו:

למצוה הושווה. הא דיליף רבי אליעזר ממילואים דבעינן כל שבעה לאכול בסוכה אינו אלא למצוה לכתחלה אבל בדיעבד אין צריך השלמה אלא לילי י"ט הראשון דט"ו מחג המצות גזרה שוה מעלייתא היא:

הלכה ח

מתני' **משם ראיה**. בתמיה:

גמ' **לא סוף דבר שולחנו**. ל"ד בשולחנו עומד בתוך הבית פסלי בית שמאי אלא אפילו כדי שולחנו כלומר היושב ראשו ורובו בסוכה.ולפניו מקום פנוי בבית כדי שולחנו נמי פסלי דטעמייהו דגזרינן ביושב רק בראשו ורובו בסוכה שמא ימשך לתוך הבית הלכך כל שיש מקום פנוי לפניו בבית גזרינן שמא ימשוך:

תנינן. בתרומות פ"ה סאה תרומה טמאה שנפלה לק' סאין טהורין בית שמאי אוסרין ובית הלל מתירין וכו' לאחר שהודו ר"א אומר תירום ותישרף וכו' ומבעיא ליה מי הודה למי אם בית שמאי לבית הלל או בהיפך:

נצא לחוץ. חוץ לבית המדרש ונלמוד מהאמוראים שלא באו לבית המדרש:

מתני'. בפ"ב דטבול יום:

המערה. תרומה:

ונגע טבול יום בקילוח. הקילוח לבדו נפסל דניצוק אינו חבור וה"ל תרומה טמאה שנתערבה בטהורה ותעלה הקילוח בא' ומאה כתרומה בחולין:

אין תימר בית הלל הודו לבית שמאי. ואם נאמר בית הלל הודו לב"ש א"כ מתניתין דט"י אמאן תרמיי':

אר"ח וכו'. אי משום הא לא תפשוט דנאמר דמשנה דט"י לב"ה נשנית קודם חזרה:

ה"ג עד שלא הודו לבית שמאי:

אר"י. ממתניתא גופא מוכח דב"ש הודו לבית הלל דתנן אחר שהודו ר"א אומר תירום וכו':

ורבי אליעזר לאו שמותי הוא. פי' מתלמידי ב"ש הוא ואמר תירום ש"מ בית שמאי הודו לבית הלל דלב"ש הכל ישרף:

ופריך מתניתא אמרה כן. דתעלה בתמיה הא בית שמאי מסלקין לון לבית הלל בתשובתן כדקתני במתני' ולמה הן מודים לבית הלל:

אר"א תשובה אחרת יש. לב"ה להשיב לב"ש שלא הוזכרה במתני'.ומה אם תרומה טהורה שהיא. בעון מיתה. לזרים האוכלים אותה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו וכל זר לא יאכל קדש:

טמאה שהיא בעשה. שנאמר ואחר יאכל מן הקדשים מדבר שהוא בקדושתן יאכל כשיטהר אבל דבר טמא לא יאכל אע"פ שטיהר ולאו הבא מכלל עשה עשה:

לא כ"ש. וילפינן עולין זה מזה בק"ו ולא ילפינן המעלין זה מזה:

מה זכו וכו'. כלומר במה זכו ב"ה שכיוונו תמיד אל האמת עד שקבעו חכמים תמיד הלכה כדבריהן:

שהיו מקדימין דברי ב"ש לדבריהן. שלעולם מוזכר במתני' דברי ב"ש קודם לדברי ב"ה חוץ במקומות מועטים ומסתמא גם בשעת מחלוקתם הקדימו ב"ה דברי ב"ש:

או נאמר וכו'. פי' מנ"ל דלכך הקדים ר' דברי ב"ש לפי שגם ב"ה בעצמם הקדימו דברי ב"ש דלמא התנא דהיינו רבינו הקדוש שסידר המשניות ראה שב"ש היו זקנים מב"ה לפיכך הקדים דבריהן:

נאמר זקנינו וכו'. היה לר' לומר במתני' כלשון שאמרו ב"ה שהיו מקדימין עצמן לב"ש ואמרו זקנינו וזקניכם א"ו דב"ה גופייהו הקדימו לב"ש:

ממה שסילקו ב"ש לב"ה. ואמרו להן אף הן אמרו לו וכו' ולא השיבו דבר ש"מ דהלכתא כוותייהו דב"ש:

הלכה ט

מתני' **נשים ועבדים וקטנים פטורים**. דא"ק כל האזרח בישראל להוציא את הנשים דאע"ג דחייבות באכילת מצה ליל ראשון של פסח אינה חייבת בסוכה בליל ראשון של חג:

קטן שאינו צריך לאמו. מפרש בגמ' שהוא צריך לאמו. כשנפנ' שתקנחנו:

גמ' **וקורא אימא**. וקורא ושונה עד שתבוא אליו:

ויוצא בערובה של אמו. עירבה אמו לעצמה ולא זיכתה לו בעירוב מוליכתו עמה דכגופה דמי דמסתמא דעתו עליה דלא סגי ליה בלאו אמו:

הלכה י

מתני' **סוכתו קבע**. שאם יש לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן בסוכה:

משתסרח המקפה. משתתקלקל המקפה כל תבשיל שאינו לא רך ולא קשה אלא קפוי קרוי מקפה ורוב בני אדם עושין תבשיל כזה ובמעט מים מתקלקל לגמרי:

ושפך לו רבו קיתון על פניו. של עבד כלומר אי איפשי בשימושך אף כאן גשמים הללו מראין שאין הקדוש ברוך הוא מקבל מעשיהם ברצון:

גמ' **וישבתם בה**. שאין הכוונה על הישיבה אלא על הדירה:

לא סוף דבר שתסרח. כלומר לאו דוקא שתהא מקפה לפניו ותסרח אלא כל שהוא כדי שתסרח אילו היה מקפה לפניו מותר לצאת:

בכנס ויוצא כל הלילה. פי' שפסקו הגשמים נכנס וכשירד הגשם יצא דס"ל דחייב ליכנס אפי' בלילה כשפסקו הגשמים:

הורה. פסק לחד מן הקרובים של הנשיא יצא אין מחזירין אותו ולא שמע לתלמיד זה הא דרבן גמליאל נכנס וכו':

הדרן עלך פרק הישן

פרק ג

הלכה א

מתני' **לולב**. של תמרים והדר תני הדס וערבה באפי נפשייהו:

גזול ויבש פסול. מפרש בגמ' טעמא:

של אשירה. אילן הנעבד:

של עיר הנדחת פסול. דלשריפה קאי ולולב בעי שיעור והני כיון דלשריפה קיימי אין שיעורן קיים:

נקטם ראשו פסול. דלא הוי הדר:

נפרצו עליו. ואינן מחוברין אלא ע"י אגודה:
נפרדו עליו. מחוברין הם בשדרה אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן:
יאגדנו מלמעלה. אם נפרדו עליו יאגדנו שיהא עולה עם השדרה כשאר לולבין:
ציני הר הברזל. יש דקלים שלולבין שלהן עליהן קצרין מאוד ואין עולין על אורך השדרה אם הן ארוכין כ"כ עד שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה כשרים:
כל לולב שיש בו ג' טפחים. כנגד אורך ההדס וטפח יותר כדי לנענע בו כשר דלולב בעי לניענוע כדלקמן:
מתני' **נפרצו עליו**. נשרו:
גמ' **ונמצא**. שהתמחוי הוא משל המלך כך הגזול הוא כאילו הוא של הקב"ה שכל הגוזל מחבירו כאילו גוזל מהקב"ה שהוא מחזיר להנגזל מה שנלקח מאתו:
שנעשה סניגורו קטיגורו. כך הד' מינים שבלולב שבאין להזכיר זכותן של ישראל הרי הוא מזכיר עונו שהוא של גזל:
שופר של עכו"ם. ששימשו בו לעכו"ם או אפילו שהשתתוה להן עכו"ם:
תני ר"ח כשר. כר' לעזר:
לא משל איסור הנייה. דלא קרינן ביה לכם:
מכל מקום. שישמע התרועה יצא ומיהיה מרבינן:
תמן. בלולב בגוף הלולב הוא יוצא וכיון שאסור בהנאה ה"ל מצוה הבאה בעבירה:
ברם הכא. אבל בשופר בקול שופר הוא יוצא ואין איסור הנאה שייך בקול:
ויש קול אסור בהנייה. בתמיה:
מה פליגין. בשופר בשגזלו משופה בשעשוי כתיקונו אבל אם גזלו ותקנו קנאו בשינוי מעשה ודמים הוא שחייב לו וקרינן ביה לכם:
גזל לולב מכאן. כלומר גזל לולב מאחד והדם מאחד וערבה מאחד ואגדן מי אמרינן דאגד כשינוי מעשה וקנאו ויוצא בו או דלמא כיון דלולב לא צריך אגד אין יוצאין בו:
מאן דאמר כשרה. כלומר ולא פליגי דמ"ד כשר איירי בשגזל קרקע וקנייה בשינוי שהרי עשה עליה סוכה:
בשגזל פסל. פסולת גורן ויקב שמסככין בו:
ואפשר שלא יקשר. הסכך בתמיה וכיון דצריך לקשרו מה טעמא פסול הא קנאו בשינוי אלא ודאי דאגד לאו שמיה שינוי:
ומשני במיישב מלמעלן. שמניחו כסדר ואינו קשרו ולעולם בשקשרו דכשרה דהוי שינוי:

הכא גרסינן בין זה ובין זה כשרה. וה"פ גזל קרקע כשרה דקנייה בשינוי וגזל פסל נמי כשרה דאין לו אלא דמי עצים א"נ משום שינוי דקשירה:

כל שהוא נכנס לתוך וכו'. דלא עשה בה שום שינוי ואפי' שאולה לא הוה כיון שאין הבעלים רוצים להשאילה:

גמליאל זוגא. כך שמו:

עבד ליה סוכה בתוך השוק והוא רה"ר:

עבר רשב"ל ואמר מי התיר לך לעשות סוכה כאן ולא אסר ליה ש"מ דבדיעבד יצא אפי' בקרקע גזולה דהא קרקע של רבים היא:

לא המתים יהללויה. ויבש כמת ולא מקרי הדר:

היבש עצמו כשר. דלא קאי הדר אלא אאתרוג לחוד ולא אשאר מינין:

יבש ציצתו. היא התיומא העליונה מלשון ויצץ ציץ וי"ג יבשו הוצין מהו דלולב היבש דמתני' היינו שיבש השדרה אבל יבשו עליו לא שמענו ופריך מה בין יבש לקטום דפסלי' במתני' זה הדור. היבש מ"מ הדור הוא יותר מן הקטום דנקטם נראה חסרונו לכל משא"כ ביבש:

נחלקה המתאים. שני עלין עליונים אמצעיים ששם השדרה כולה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהן:

כמי שנפרדו העלין. ופסול:

רט"א כפות תמרים. כדמפרש ר"י בסמוך:

כפות תמרים כשמן. לולב א' ועלה א' כף קרי ליה וכשיש בו עלים הרבה כפות קרינן ליה:

ר"י לפרושי דברי ר"ט קאתי דכפות היינו שיהיה קשור וכפות ואם הוא פרוד יכפתנו:

חרות. ענף דקל משנתקשה שתים ושלש שנים ויוצא בו לולבין הרבה שנשרו עליהן ונתקשו גם הם ונעשו עץ זה פונה לכאן וזה פונה לכאן כשאר ענפי אילנות:

ה"ג כיני מתני' וכדי לנענע בו. וה"פ כן היא מתני' שיהא בלולב שלשה למטה בתוך האגד כמו הדס וערבה ועוד טפח למעלה כדי לנענע בו שמה שיוצא למעלה מן האגד הוא המנענע א"נ סובר צריך שיהא בלולב ג' טפחים למעלה מן האגד כדי לנענע בו נמצא צריך שיהא בו ו' טפחים:

פושכין רברבין. אותן ג' טפחים להדס צריך שיהיו טפחים גדולים נמצא שהן יותר מחצי אמה:

פושכין דקיקין. טפחים קטנים שיהא בהדס חצי אמה:

רבי זעירא. פריך לולב צריך שיהא טפח ואזוב דמשמע שהוא קטן כמי ניבעי טפח בתמיה ל"א קשיא ליה מי דמיין לולב מה שהוא יוצא מן ההדס הוא טפח אבל הלולב עצמו צריך שיהא ארבע טפחים משא"כ באזוב ל"א רבי זעירא מיבעיא ליה אם ר' יהושע בן לוי מוסיף אזוב מיהו אף בלולב קאמר טפח או דילמא פליג אהא דא"ר יוסה לולב טפח וזה נרא' עיקר:

אזוב טפח. היינו אזוב של טהרת המצורע:

קיימה ר' סימון. מפורש דריב"ל אף בלולב קאמר טפח וכדמסיק. לולב טפח. כדאמרן שיהיה הלולב ארבעה כדי שיהא יוצא מן ההדס טפח:

שופר. שיעור שופר כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן טפח:

שליא טפח. שאין שליא פחותה מטפח:

אף דופן שלישית. של סוכה סגי בטפח כדתני ב' כהלכתן ושלישית אפי' טפח:

מלבד שוזרה. שיהא בלולב טפח לבד מהשדרה אלא בעינן שיהא בעלין טפח שדרה קרי כ"ז שהעלין הולכין ומתחברין ומוסיפין ואחר שכלתה השדרה גבוהין אורך העלין למעלה:

הלכה ב

ענביו. פרי יש בו שדומה לענבים:

ואין ממעטין בי"ט. דה"ל מתקן:

גמ' **ענף עץ עבות**. שכלו ענף שהעץ מחופה בעלין ע"י שהן עשויין כקליעה ושוכבין על אפיהן:

אין תימר זיתא. אם תאמר ענף עץ עבות הוא זית:

ומשני עולה כמין קליעה. מ"מ אין העלין שוכבין על אפיהן שיהיו חופין את עצו:

זרגונא. מין אילן ונראה שהוא דולבא הנזכר בבבלי:

ומשני ענפיו וכו'. זרגונא ענפיו חופין את עצו אבל אינן עולים כמין קליעה ואנן תרווייהו בעינן בחד אילן:

במשחירות שנו. הא דענביו מרובין מעליו פסול היינו דוקא כשהתחילו לייבש ומשחירין אבל מתחלה כשהן ירוקין כשר בכל ענין:

למה. מ"ט שחורות פסולי' משום שאינן דומות לעצו. שהן פרי ואנן בעינן ענף עץ שיהא ענף דומה לעץ:

שנגמר פריו. ועץ כתיב ולא פרי:

מאי נפיק מן ביניהון. פי' מאי בינייהו דהני תרי טעמא:

היה דרכו לגדל ירוקים. כשיש בו ענבים ירוקים להך טעמא שחורות פסולות שאינן דומות לעץ הני נמי אין דומות לעץ דהא פרי נינהו ולא עץ:
ה"ג הוי לא טעמא. אלא מפני שנאמר פרי וירוקין עדיין לא נגמר פריין וכשרים:

הלכה ג

מתני' צפצפה מין ערבה ועלה שלה עגול:
ושל בעל. שגדלה בשדה ולא בנחל כשרה לא נאמר ערבי נחל אלא שדבר הכתוב בהוה:
גמ' **תלמוד לומר וערבי**. לשון רבים לומר מכל מקום כשר:
אבא שאול אומר. ערבי דאמר קרא לא להכשיר של בעל בא אלא ללמדך שצריך שתי מצות של ערבה אחת לאגדה בלולב ואחת למקדש להקיף את המזבח כדאמרינן בפ' לולב וערבה:
אם כן וכו'. לת"ק קמהדר דמרבי כל הערבות א"כ למה נאמר נחל:
העשוייה כמין מגל. קציר שפגימותיה נוטות כולן לצד אחד ועקומות כלפי בית יד שלה:
כמין מסר. מגירה שפגימותיה הולכות נוכחות ולהם שני עוקצין אחד מכאן וא' מכאן כפגימת הסכין:
וקנה. עץ שלה הוא לבן:

הלכה ד

מתני' **שלשה הדסים**. בגמרא יליף לה:
אפי' שנים קטומים. אהדסים קאי:
גמ' **כפות תמרים אחד**. דכפת כתיב:
ענף. חד עץ חד עבות חד הרי תלתא:
ושתי דליות. היינו שדרך ענפי הדס שיוצאין מצידיהן בדים ופארות והן מפסיקין. בקיני ההדס דלא הוו תלתא בחד קינא וצריך לקטום אותן משם ואחר שקוטם אותן משם נקראים הבדים קטומים:
ל"א דליות כמה שהן בין קטומות בין שאינן קטומות. ל"א דליות הן הענפים הגדולים שדרכן של כורמים לזמור אותן ולקוץ ראשן בכל שנה והן נקראין דליות ושאינן קטומים נקראים בדים ופארות (רמב"ן):
ירבה בשאר מינין. דקס"ד דהא דמצריך ר"י ג' הדסים משום הדר הוא דבריבויים איכא הדר וקשיא ליה אם כן שאר מינים נמי:
מיסבור את סבור דלר"י קטום הדר. ולכך קשיא לך וליתא דר"י מקרא יליף דבעיא ג' אלא דסגי באחד שאינו קטום משום הדר:

והא תנינן וכו'. כלומר ע"כ לומר דקטום לר"י לאו הדר וכדהשיב ר' יוסה לר' חגיי דהא תנן רט"א אפי' ג' קטומים ואין אדם אומר אפי' אלא א"כ דהוא מודה לדברי הת"ק:

ר' חגיי בעא וכו'. דקס"ד דר' חגיי דר"י סובר קטום הדר הוא אלא רבותא קמ"ל אע"ג דאחד אינו קטום גבייהו דאז אין השניים שאינן קטומים הדר אפ"ה כשר הלכך קשיא ליה מה בא רבי טרפון להוסיף אפילו שלשה קטומים אדרבה כששלשתן קטומים פשיטא דכשר:

רבי ישמעאל לא סבור קטום הדר אלא שנים קטומין מקרא יליף וכדפרישית:

ר' יסא. כשעלה לא"י ראה אותן בוחרין ולוקטין איזהו יכשר ללולב:

אמר למה בני א"י לוקטין ההדס הא כל ההדסים כשירים ואפילו אינו עבות כיון שיש במינו עבות אפילו קטום כשר כרבי טרפון דלא בעינן הדר בהדס:

ולא שמיע ליה לר' יסא הא דא"ר סימון וכו':

ויעבירו קול בכל עריהם. צאו ההר והביאו עלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עבות וקשיא ליה היינו הדס היינו עץ עבות דהדס הוא עץ עבות על שם שעליו מורכבין זה ע"ז כמין עבותות ושרשרות:

אלא הדס. שוטה שאין עבותו עשוי' של שלש שלש עלין לסוכה:

ועץ עבות. של שלש שלש ללולב שמע מינה דלולב בעינן עבות דוקא ולא מהני מינא דעבות ולכך היו מבחרין:

הוה תקע לה. היה קושר ללולב ואחר כך תקע להדס בתוכו ל"א בתקיעות שופר הודיע לעם ליקח עץ עבות בת שלש שלש להדס וכי היכא דעשה עזרא שהעביר קול והיינו תקיעת שופר שנאמר והעברתה שופר אף הוא העביר שופר:

העושה לולב. בערב יום טוב:

כשהוא נוטלו. מברך דכיון דאגביה נפיק ביה:

כל שעה שהוא נוטלו. כלומר בכל יום כשהוא נוטלו לצאת בו:

הכל מודין. ר"י ורבי יהושע בן לוי דפליגי בסמוך מודין ביום טוב ראשון של חג שהוא מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב:

מה פליגין. כי פליגי בשאר כל ימות החג:

על מצות זקנים. רבי יוחנן בן זכאי וסיעתו:

מה אמר רב בלולב. אם מברך על מצות לולב בשאר יומי או על מצות זקנים:

מה אם חנוכה. שעיקר מצותה מדבריהן מברך על מצות:

לולב שהוא דבר תורה. בי"ט הראשון במדינה וכל שבעה במקדש לא כ"ש שהוא מברך על נטילת לולב:

לא צורכא. לא קמבעיא לן אלא מה אמר רבי יוחנן בחנוכה מי אמרינן דוקא בלולב הוא דמברך על מצות שהוא דאורייתא אבל חנוכה דרבנן לא אלא מברך על מצות זקנים או דלמא ל"ש:

על כל פעם ופעם. בכל יום ויום היה מברך על הלולב:

אלא פעם אחת בלבד. ביום הראשון:

הלכה ה

מתני' **של ערלה ושל תרומה טמאה פסול**. דאמר קרא ולקחתם לכם שיהא ראוי לכם:

לא יטול. שיש לחוש שיטמאנו:

ואם נטל כשר. שהרי יש בו היתר אכילה לכהנים:

בירושלים וכו'. אבל חוץ לירושלים לא דבעינן לכם שיהא ראוי לכם:

גמ' **ועצו הדר**. ששאר אילנות שינו ממה שצוה הבורא שיהיה עץ פרי דהיינו עצו ופריו שוה והן שינו ועץ עושה פרי אמשא"כ אתרוג שקיים מצות בוראו וטעם עצו ופריו שוה ודאי הדר הוא שלא ברא הקב"ה דבר חסר בעולמו במעשה בראשית ובוראם משבחם מי מגנם (כך שמעתי מאבא מורי המקום יהיה בעזרו):

ואין עצו הדר. שאין טעמו שוה:

ואין פריו הדר. שהי' פריו לבן ונשתנה מראהו ל"א אתרוג עץ שלו יפה ומהודר ואף פריו כן משא"כ רמון שאין עץ שלו יפה וחרוב אין פריו יפה שהוא דר באילנו משנה לחברתה. שהאתרוג דר וגדל באילן שתים ושלש שנים:

הדר. הידור ובלשון יוני קורין למים הידור:

אילן שהוא גדל על פני כל המים. וזהו אתרוג ואין פרי אחר עושה כן:

פריו דומה לעצו. בהדרו:

עצו דומה לפריו. בטעמו:

ר' יעקב דרומייא וכו'. אמתני' דבכל מערבין קאי דתנן התם מערבין בדמאי וקא"ר יעקב דאתיא דלא כב"ש ואגב שיטפא מייתי לי' הכא ל"א דסובר דטעמא דבית שמאי דפוסל בדמאי מפני שמכשיר האתרוג בנגיעת הלולב שהוא לח ממים שעמד בתוכו ואסור לגרום טומאה לתרומת מעשר ומעשר שני שבו ופריך לפ"ז אף במעשר שני פוסל ב"ש אפי' דיעבד ולמה לא פליגי בתרווייהו:

הלכה ו

מתני' **עלתה חזזית**. כמין אבעבועות דקות:

פטמתו. מפרש בגמ' נקלף פסול. ודוקא שנקלף כלו אבל מקצתו כשר ואית דאמרי איפכא דוקא מקצתו אבל נקלף כלו כשר והאי נקלף לאו שהוסרה קליפתו עד שנראה הלבנוניות שבתוכו דהאי הוי חסר ופסול אלא שנקלף ממנו גלד דק ומראהו ירק כאשר בתחלה:

ה"ג נקלף נסדק ניקב וחסר כל שהוא פסול. ניקב וחסר כ"ש חדא מילתא היא דאילו ניקב ולא חסר שתחב בו מחט והוציאה כשר כדקתני סיפא:

אתרוג הכושי. מפרש בגמרא:

גמ' **כל הפסולין**. שהזכירו חכמים בפגומין כשרים ביום טוב שני דלא בעינן הדר:

רובו. הא דתנן עלתה חזזית על רובו מצד אחד הוא דבעינן רובו אבל מב' או מג' אפי' מיעוטו פסול דה"ל כמנומר:

חוטמו. בעובי גבהו שמשפע משם ויורדת לצד ראשו:

כרובו לפסול. אפילו במקום א' הרי הוא כרובו ופסול שנרא' שם לעיני' יותר משאר מקומות שבו שבאותו מקום אדם נותן עיניו:

שושנתא. דד של אתרוג והוא חוטמו כמו פיטמא של רימון:

פיקא. הוא הבוכנה קצה העץ הנתון באתרוג שבו תלוי באילן ובעיקר העץ סביבותיו כמין אסיתא והעץ יוצא ממנו ונמצא העץ יוצא מתוכו כבוכנה באסיתא ואם נעקר מן העץ שהוא בוכנתו בעיקרו ולא נשתייר ממנו באסיתא כלום ונמצא מקומו כמו גומא שהוא כאסיתא ונרא' כמו ניקב חסר לפיכך פסול אם נחתך העץ למעלה כמעט ונשתייר כל שהוא בתוך אסיתא כשר וזהו ניטל עוקצו כשר נקרא הבוכנה פיקא לפי שהוא עגול:

ניקב ולא פילש מבפנים. שאין הנקב עד החלל כשר אבל אם ניקב עד החלל פסול והא דניקב עד החלל פסול אפי' אינו מפולש היינו דוקא בשניקב עד חדרי הזרע שהגרעין בתוכו אע"פ שלא חיסר כלום אבל אם ניקב שלא כנגד החדרים בעינן דוקא נקב מפולש מצד זה לצד זה לא ניקב מכאן ומכאן אם לא פילש מבפנים כדי שיראה הנקב מצד זה לצד זה כשר שלא תאמר מעיו של אתרוג כמנוקבין הן:

הכושי פסול. כושי שגדל במקומות שדרכן להיות ירוק פסול שנדמה הוא:

הבא מן הכושי. שבא אתרוג שחור מארץ כוש' כשר דהכי רביתייהו:

כהן כרתינין. שיהא מראיהן דומה ממש לכריתין או שיהא דומה לכריתין ואפ"ה פוסל ר"י:

איזהו ירקרק שבירוקי'. הא דתנן בת"כ פ' מצורע ירקרק או אדמדם ירקרק שבירוקים ואדמדם שבאדומים ומכפל לשון קדריש מיבעיא ליה איזה ירקרק שבירוקים וכ"ה בתוספתא בנגעים:

כשושנה. הגדילה בקרמל וקו"ף וכ"ף הן מתחלפין שהן ממוצא א' וקרמל הוא מקום זרע שדות ועצי מאכל:

טווס. וקופים ותוכים מתרגמינן וקופיא וטווסא:

וכא אמר הכין. פי' כאן במתני' אמר הירוק ככרתי הוא דפסול והיא המראה שקורין בל"א גרי"ן וכאן אמרי' שירוק הוא כשעוה שהוא המראה גע"ל בל"א:

שנייא היא. שאני התם דכתיב ירקרק לכך אמרי' שהוא כשעוה משא"כ הכא דכתיב ירוק לחוד אמרי' שהוא כרתי:

הלכה ז

מתני' **ובגדול**. שלא יהא גדול יותר מדאי:

כדי שיאחז שניהם האתרוג והלולב:

גמ' אתרוג הבוסר שהוא כפול הלבן ל"א גבי אתרוג אפי' יותר מכביצ' בוסר הוא כשהוא עתיד לגדל יותר ושיעור כפול לא נאמר אלא בענבים:

אתיא דרבי שמעון. דאמר בפ"ק דמעשרות רבי שמעון פוטר את האתרוגין בקוטנן מן המעשר:

כשיטת רבי עקיבא. רבו דאמר עד גמר בישוליה לא הוי אתרוג פרי:

אר"י. ומי ילפינן מעשרות מאתרוג והרי מנומר וכו':

הרי הגדל בדפוס. שעושה לו דפוס כשהוא קטן ונותנו בתוכו במחובר וגדול כמדת הדפוס דפוס פורמ"א בלע"ז כל דבר העשוי לעשות למדתו דברים אחרים על גביו כמו מנעלין או בתוכו כעין שהיו עושין קדרות ללחם הפנים שיכניסו העיסה לתוך הקדירה והלחם נעשה כצורתה כגון אלו קרוי דפוס:

ככדור. העשוי כעין כדור עגול כדור פלוט"א בלע"ז:

מסתברא וכו'. כלומר אלא הכא מסתברא לומר דר"ש ודאי מודה לר"ע דאין יוצאין באתרוגים קטנים כיון דאין חייבין במעשרות משום דאינן פירות כ"ש דאין יוצאין בהן דהא כתיב פרי עץ:

ר"ע לא יודי לר"ש. דטעמא דר"ע לאו משום דאין פרי כלל אלא משום דבעינן פרי הדר ואין זה פרי הדר דהרי מנומר נמי פסול וע"כ הטעם משום דבעינן הדר וליכא:

אנן תנינן. במתני' כאגוז ואיכא דתני עד כאגוז ואיכא בינייהו מ"ד כאגוז הא אגוז ממש כשר:

עד כאגוז. כאגוז עצמו פסול דקי"ל כל שיעורי חכמים להחמיר ועד בכלל ויותר נראה דהגירסא בהיפך מ"ד כאגוז כאגוז עצמו פסול מ"ד עד כאגוז כאגוז עצמו כשר:

וכפות תמרים יאות. שפיר הייתי אומר שיהא צריך ליטול האתרוג והלולב כא':

לית כתיב. והלא לא נאמר אלא כפות ואפי' זה בידו אחת וזה בידו א':

ואתרוג על כתיפו מרוב גדלו:

הלכה ח

מתני' **בגימוני' של זהב**. חוטי זהב כפופין כגימון כמו הלכוף כאגמון ראשו וסובבין האגודה:

במינו היו אוגדין אותו מלמטה. לקיים מצות אגד וזה לנוי בעלמא הוי:

והיכן היו מנענעין. השתא מהדר תנא אהא דתנינן לעיל כל לולב שיש בו ג' טפחים כדי לנענע אלמא מצוה לנענע והיכן מנענעים:

אהודו לה' תחלה. תחלת המקרא:

וסוף. סוף המקרא כל"ח ואית דמפרשי תחלה הודו ראשון וסוף הודו אחרון שבסוף ההלל:

יטול על שלחנו. אם שכח ולא נטל לולב קודם אכילה יפסיק סעודתו ויטול על שלחנו:

גמ' **הא בהודו לא**. הא דאר"ע שראה ר"ג ור"י שנענעו באנא ה' משמע אבל בהודו לא וקשיא הא עיקר ניענוע בהודו כתיב דכתיב אז ירננו כל עצי היער וכתיב בתריה הודו לה' כי טוב:

ומשני להוציא אף וכו'. לאו לאפוקי הודו דלא נענעו אלא לאפוקי מב"ש שאמרו שמנענעין אף באנא ה' הצליחה נא אבל ודאי כב"ה ס"ל שמנענעין בהודו:

וכשתגיע עונת ק"ש. דהיינו סמוך להנץ החמה:

ה"ז קורא ומתפלל. ואינו מתפלל קודם צאתו מעומד דס"ל מסמך גאולה לתפילה עדיף:

צריך לנענע ג"פ. על כל הרוחות:

ר"ז בעי. הולכה נחשבת בפני עצמה והבאה בפני עצמה או הולכה והבאה נחשבים לא' וצריך להוליך ולהביא ג"פ:

תמן תנינן. בנדה פ' האשה ז' סממנין מעבירין על הכתם וצריך לכסכס ג"פ על כל א' וא' ובעי ר"ז נמי אי אמטויי ואתויי חד או דלמא אמטויי חד ואתויי חד ולא איפשטא ועבדינן לחומרא בתרווייהו:

הלכה ט

מתני' **מי שהיה עבד או אשה או קטן וכו'**. מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן לכך צריך שיענה אחריו מלה במלה מה שהוא אומר:

ותהי לו מארה. שלא למד:

עונה אחריו הללויה. על כל דבר שהוא אומר שכך היו רגילין לענות אחר מקרא את ההלל על כל דבר ודבר הללויה:

גמ' **אבל אמרו**. כמו באמת אמרו כל באמת אמרו הלכה ואין חולק בדבר:

אשה מברכת לבעלה. בה"מ:

ופריך ניחא אשה מברכת לבעלה וכו'. שאף הן בבה"מ מדרבנן לכ"ע:

אלא קטן. מברך לאביו מ"ט:

לא כן אר"א וכו' כל שאמרו בקטן כדי לחנכו ואפי' חיוב מדרבנן ליכא ואיך מוציא את אביו שחייב מדאורייתא:

ומשני תיפתר. הך ברייתא איירי בשעונה אחריהן אמן:

כהאי דתנינן. במתני' והא דאמר דתנינן תמן אשגרת לישן דפרק ראוהו ב"ד נקיט ששם איתא נמי להך סוגי':

תבוא מאירה לבן כ'. כלומר לגדול בר חיובא שצריך לקטן שאינו בר חיובא אע"פ שהגיע לחינוך:

הלכה י

מתני' **מקום שנהגו לכפול**. כל פ' ופ' מאודך ולמטה עד סוף ההלל כופלים לפי שכל אותו הפרק מהודו לה' כ"ט עד אודך כי עניתני כולו כפול במקרא ומאודך ולמטה אינו כפול לכך נהגו לכפול המקראות הללו לברך אחריו:

הכל כמנהג המדינה. אבל ברכת הלל לפניו ודאי מצוה היא בכל מקום ואינה תלויה במנהג:

הלוקח לולב מחבירו. עם הארץ:

בשביעית. שעם הארץ חשוד עליה נהי דמי לולב יכול ליתן לו שאינו אלא עץ בעלמא ואין בו קדושת שביעית דמי אתרוג אינו יכול ליתן לו שפירות שביעית צריכין להתבער בשביעית הן ודמיהן הלכך צריך שיקח ממנו האתרוג במתנה ולא יתן לו דמיו שמא לא יבערם ע"ה בקדושת שביעית:

גמ' **נחלק**. הללו בחד גיסא בסוף שיטה וי"ה בתחילת שיטה אחרת:

ואינו נמחק. תיבת י"ה דקדוש הוא:

חביבי. היינו ר' חייא שהיה דודו של רב:

מוחק אני וכו' שמע מינה ר' חייה סבר צריך לקדשו די"ה מהללויה הרי הוא כשאר שמות הקדושים שאינן נמחקין אלא דרבי מאיר פליג וסובר שאין צריך לקדשן דאי הוי סובר דכל הללויה תיבה אחת היא ואינו קדוש אם כן מה בין ספר תהילים דר' מאיר לשאר ספרי תהילים:

הוי. פי' הרי שהוא דהיינו רב אמר הללויה ב' תיבות הן וכדעת ר"ח ל"א מוחק אני וכו' שע"כ אמר ר"ח שהיה יכול למחוק כל הללויה של ספר תהילים של רבי מאיר לפי שידע שהוא בקי בדבר ולא נתכוון לקדש כל יה הכתובים בהללויה דידע שאין זה שם אלא לשון שבח ומסתמא רב כר"ח ס"ל וכ"נ עיקר:

מיליהון דרבנן פליגי. הא דריב"ל פליג ארב ושמואל דמדקאמיר שהשם והשבח כלולין בו ש"מ דאע"ג דהללויה אינו נחלק אינו נמחק נמי דשבח והשם כלולין בו:

באישור. באשרי:

בתודה. מזמור לתודה הודו לה':

בתפילה. תפלה לעני וגו':

בברכה נ"ל דל"ג דא"כ ה"ל י"א עם הללויה ובאמת לא מצינו אלא לדוד ברוך ה' צורי ואין זה אלא ממזמור עצמו:

מה נעני. כשעונין בתר הש"ץ הללויה שכך נהגו הוא אומר הללויה והן עונין אחריו הללויה אם יענו אחריו בב' תיבות או בתיבה א' א"נ אמתניתין קאי מה נענה בתר המקרא הלל:

א"ל רבי אבא כיפה קומי. פי' שפיו סגור מלפשוט כמו כוף ידך על פיך ול"נ דה"ג סיפר קומי וה"פ א"ל רבי אבהו לר' זעירא רבי אבא סיפר לפניו שר' יונה ענה הכין והכין ובמגילה פ"ק גרסינן א"ל הכא בפה קומך פירוש כאשר ירצה פיך לענות ענה שר"י עני הכין והכין לפעמים בתיבה א' ולפעמים בב' תיבות:

ה"ג רבי לעזר עני הכין והכין דתני שמע ולא ענה יצא ענה ולא שמע לא יצא:

רב בשם וכו'. כ"ה בפ"ק דמגלה:

והוא שענה ראשי פרקים על כל דבר אומר מי שאינו בקי הללויה אבל בראשי פרקים צריך לענות מה שהוא אומר:

היילין. כמו הידין פירוש איזהו ר"פ שצריך לענות אחריו:

רבנן רברבייא. גדולי הדור שעומדין אצל הציבור ושומעין שקצת מהצבור אומרים ברוך הבא והאחרים שותקין ושומעין מה שאלו אומרים ואח"כ אומרים אחרים בשם ה'

ושותקין הראשונים והראשונים וגם האחרונים יוצאין בקריאה זו אע"ג שאלו לא אמרו רישא דקרא ואלו לא אמרו סיפא דקרא שמעינן מיניה דהשומע ולא ענה יצא:

עונה הוא אדם. כשנכנס ושומע שלשה שמזמנין עונה אחריהן אמן:

אע"פ שלא אכל. ואינו חייב בברכה זו אפ"ה עונה אחריהן אמן:

אם לא אכל. דאל"כ שקר הוא עונה שאכלנו והוא לא אכל:

אמן יתומה. מפרש בסמוך:

אמן קטופה. שמתסר קריאת הנו"ן שאינה מוציא' בפיו שתהא ניכרת:

ההן דמחייב למברכה. ההוא דחייב לברך ברכה אחת וא' מברך ברכה ההיא והוא אינו שומע אותה אע"פ שהוא יודע איזו ברכה מברך מאחר שהוא לא שמעה לא יענה אחריה אמן אבל אם אינו רוצה לצאת בברכה זו עונה אחריה אמן אם הוא יודע איזו ברכה מברך:

ה"ג תני עכו"ם שבירך את השם. שבירך להקב"ה בברכת השבח ואינו מברך ברכת הודאה עונין אחריו אמן:

בשם. שבירך ברכת הודאה אין עונין אחריו אמן:

ענה אחריו אמן. שאף אם אין לבו שלם הקב"ה שומע מאמר פיו ומברכך כדכתיב ברוך תהיה מכל העמים:

כבר מילתך אמורה. אין צורך להחזיר לך שלום שברכתך כתובה בתורה כדבסמוך:

היך מה וכו'. דסברי דה"ק כבר עבר אדם אחר קודם שבאת וכמו שאמרתי לו כך יהא לך לכך היו מתמיהין כמו שאמרת למברך אמרת למקלל:

א"ל. אין כוונתי אלא על מה שאמרה התורה והרי מפורש תשובתו של המקלל ושל המברך:

כופל בה דברים. מאנא והלאה:

פושט בה דברים. מתפשט יותר מר' לכפול הדברים והתחיל לכפול מאודך ולמטה:

אמר רבי לעזר. מתני' אתיא כזקני הגליל דאמרי אפילו מזון ב' סעודות אין מוסרין לע"ה מדמי שביעית דאילו חכמים פליגי עלייהו וסברי דאפילו מזון ג' סעודות מוסרין לו וכדאיתא בברייתא בבבלי בפרקין דלדידהו אפילו בהדיא מותר ליתן לו דמי אתרוג דאי אפשר שיהיה דמי האתרוג שוה יותר ממזון ג' סעודות:

תיפתר. תפרש למתני' דאתיא כדברי הכל ואיירי כשהיו האתרוגים נמכרים ביוקר שהיה בדמי האתרוג יותר ממזון ג' סעודות:

כהדא וכו'. אמתני' קאי דתנן נותן לו אתרוג במתנה וקאמר כהא דאנשי מקום ששמו תרונגייא היו מספרים שהיה שם ר' נחמן בר יעקב והיה נותן אתרוג במתנה לבנו ואמר ליה לאחר שתצא בו החזירהו לי ל"א מייתי סייעתא שהאתרוגי' נמכרים ביוקר כהדא

אתרוגים היו דחוקים שם והיה ר' נחמן בר יעקב נותנו במתנה לבנו על מנת להחזיר וזהו מרוב היוקר שלא היו נמצא אתרוג לו ולבנו:

תרונגייא. ללשון ראשון שם מקום וללשון שני הוא כמו אתרונגא המוזכר בקידושין פרק עשרה יוחסין:

מצפצפין. לל"ק מלשון המצפצפים והמהגים ולל"ב מלשון עומדים רווחין ומשתחוין צפופין:

הלכה יא

מתני' **במקדש שבעה**. מפרש בגמרא:

ושיהא יום הנף. של עומר היידנו יום ט"ז בניסן כלו אסור ובזמן שבית המקדש קיים משקרב העומר היו אוכלים חדש בו ביום דכתיב עד הביאכם ומשחרב בית המקדש מותר מן התורה משהאיר המזרח דאמרינן כתוב אחד אומר עד עצם היום הזה דמשמע משהאיר המזרח וכתוב אחד אומר עד הביאכם הא כיצד בזמן דאיכא עומר עד הביאכם בזמן דליכא עומר עד עצם היום ואסר רבן יוחנן בן זכאי עליהם כל היום משום מהרה יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד מי לא הוה אכלינן משהאיר המזרח השתא נמי ניכול:

יום טוב ראשון וכו'. דאמרינן לקמן דמצות לולב דוחה את השבת ביום טוב ראשון לבדו לפיכך היו מוליכין שם לולביהן מערב שבת:

אין אדם יוצא וכו'. דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון לכם משלכם:

פטור מפני שהוציאו ברשות. וכגון שלא יצא ידי חובת נטילה בשעה שהוציאו אבל יצא ידי חובת נטילה קודם שהוציאו חייב דלא טריד מהשתא במצוה לעשותה והיכי משכחת דלא יצא י"ח נטילה קודם שהוציא דהא מדאגבהה נפק ביה משכחת ליה כגון שהפכו שכל המצות כלן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן א"נ שהוציאן בכלי דלקיחה על ידי דבר אחר דרך בזיון לאו שמה לקיחה:

גמ' **בשמחת הלולב הכתוב מדבר**. דביה משתעי קרא:

בשמחת שלמים הכתוב מדבר. שיאכל שלמים ז' ימים דאין שמחה אלא בבשר שלמים:

ה"ג מאן דאמר בשמחת לולב הכתוב מדבר וכו'. ריב"ז מתקין על דבר תורה מאן דאמר בשמחת שלמים הכתוב מדבר וכו'. והכי פירושו בשלמא למאן דאמר בשמחת הלולב הכתוב מדבר כי היכא דלולב ביום הראשון דאורייתא דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' הוא הדין שאר כל הימים במקדש דאורייתא דכתיב ושמחתם לפני ה' אלקיכם ז' ימים ור' יוחנן בן זכאי מתקן שגם במדינה יעשו ז' זכר למקדש שהוא מן התורה אלא

למ"ד דבשמחת שלמים הכתוב מדבר נמצא שאף במקדש כל שבעה מדרבנן וריב"ז מתקן במדינה ז' על תקנת חכמים שבמקדש וכי עבדינן תקנה לתקנת חכמים בתמיה:

חברייא. הקשו לפני ר' יונה:

כמה דאת אמר תמן. בפ' אמור גבי פסח כתיב והקרבתם אשה לה' ז' ימים וקר' יתיר' הוא דכבר כתיב בחומש הפקודים אלא ללמד שקרבנות דוחין את השבת שאין שבעת ימים בלא שבת:

דכוות'. נאמר ז' ימים דלולב אפי' בשבת ובמתני' תנן חל יום ראשון להיות בשבת משמע דשאר כל הימים אינן דוחין את השבת:

אמר. להו שאני הכא בלולב דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון לומר שהראשון חלוק מן השבעה דאינו דוחה שבת אלא הראשון בלבד:

ופריך מעתה. דמדחלק הראשון משבעה שמעי' דדוחה שבת נימא דוקא במקדש דוחה שבת הראשון שבו הוא חלוק ולא בגבולין:

הייתי אומר. דהראשון אינו דוחה שבת אלא לפני ה' דהיינו במקדש אבל השתא דכתיב ולקחתם לכם משמע דהנטילה ביום הראשון שוה לכולם ודוחה שבת:

בירושלים. אפי' בירושלים לפני ה' הוא שבמעשר שני כתיב ואכלת לפני ה' אלקיך וגומר והיינו בירושלים:

דברי ר"י. דאמר המוציא לרה"ר פטור דמ"ע דלולב דוחה לא תעשה דשבת דכתיב אל יצא וקרינן אל יוציא:

לא מן הדא. אין הטעם דפטור משום דעשה דוחה לא תעשה אלא משום הא דא"ר אילא וכו':

ולקרות בתורה. צריך להניח לולבו לפי שגולל הס"ת ופותחו:

נותן לחבירו. אבל לא יניחנו על הארץ שאז אסור לטלטלו עוד בשבת משום מוקצה שמעי' מהכא שכך היה דרכו ליטול הלולב תמיד בידו הלכך כשהוציא בשבת לרה"ר פטור דטעה בדבר מצוה:

זאת אומרת. מדאסור לטלטלו משהניחו בארץ שהד' מינין שבלולב אסורין בהנאה כל שבעה וה"ל מוקצה דאם לא כן הרי ראויין להריח בהן ואף לולב וערבה ראויין להניף בהן לחולה:

להניף לחולה. לעשות לו רוח לקררו:

אף בסכין של מילה כן. מיבעי' ליה אם הדין כן בסכין של מילה ובמצה אם שכח והוציא לרה"ר שיהא פטור:

אפי' פירש. מן המילה ונשתיירו ציצין שאין מעכבין חוזר עליהן לר' יוסי כיון דאיכא קצת מצוה:

הדא אמרה. זאת אומרת דלר"י אף בסכין של מילה ובמצה נמי פטור:

הלכה יב

מתני' **מקבלת אשה את הלולב**. ולא אמרינן דמטלטלה מידי דלא חזי לה:

ומחזרת למים. שלא יכמושו:

בשבת מחזירים. שהרי מהם נטלום היום אבל לא מוסיפים וכ"ש שאין מחליפין:

ובי"ט מוסיפין. אבל לא מחליפים לשפוך אלו ולתת צוננין מהן דטרח לתקן מנא:

ובמועד. בחול המועד מצוה להחליף:

חייב בלולב. לחנכו מדברי סופרים:

גמ' **היודע להתעטף**. שני ציצית לפניו ושנים לאחוריו ויודע לאחוז הציצית בידו בשעת ק"ש:

חייב בציצית. ליקח לו ציצית:

לשון תורה. היינו לשון הקדש. ובבבלי אמרינן חייב ללמדו תורה צוה לנו וגו':

יודע לשמור את ידיו. משנטלם אינו נוגע בשום דבר ספק או בספק המטמא את הידים ואם לא נזהר ובא ליגע בטהרות נוטל ידיו:

אוכלין על ידיו תרומה. שנגעו ידיו בהם:

את גופו. מטומאות מגע ומשא ואהל:

אוכלין על גופו טהרות. אם נגע גופו בטהרות אין חוששין להם אבל לא על ידיו אם נגע בידיו בטהרות חוששין להם שיש יודע לשמור גופו ואין יודע לשמור ידיו מתורת סתם ידים שגזרו עליהם להיות שניות אא"כ יודע לשמרם:

אבל אינו עובר לפני התיבה. להיות ש"ץ קבוע דאילו באקראי הא אמרינן במגילה פ' הקורא עומד דמשהביא שתי שערות עובר לפני התיבה אלא ודאי דהתם איירי באקראי בעלמא והכא איירי להיות ש"ץ קבוע הלכך צריך שנתמלא זקנו:

ואינו נושא את כפיו. ואינו עומד על הדוכן לבדו:

וכולן מבן עשרים שנה ומעלה. כלומר אם הוא בן עשרים שנה אע"פ שלא נתמלא זקנו כשר לכולן:

הדרן עלך פרק לולב הגזול

פרק ד

הלכה א

מתני' **לולב וערבה**. לולב לנטילה וערבה להקיף המזבח:

ששה ושבעה. לפי שפעמים דוחין את השבת והן כל שבעה ופעמים שאין דוחין והוו להו ששה ולקמן מפרש להו ואזיל:

וההלל. לגמור כל שמנה כנגד הלולב שהוא מתחדש כל שבעה משא"כ בפסח:

והשמחה. לאכול בשר שלמים בזמן המקדש שנאמר ושמחת בחגך ואין שמחה בזמן המקדש אלא בבשר שלמים דכתי' וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת:

סוכה. לישב בסוכה:

ונסוך המים. בתמידי החג בשחרית:

החליל. בשמחת בית השואבה היו שמחים בחג לכבוד שאיבת המים לנסך ומנגנים בחלילים וכנורות ואותו חליל אינו דוחה לא את השבת ולא את הי"ט:

לולב שבעה. די"ט ראשון דחי שבת ושאר כל הימים שחל בהן י"ט ראשון ונמצאת שבת בחול המועד לא דחין וכן ערבה בשביעי:

גמ' **ערבה**. להקיף את המזבח הלכה למשה מסיני:

ערבה דבר תורה. ערבה למקדש נמי דבר תורה:

וערבי נחל לשון רבים משמע שתים. ה"ג ערבה וניסוך המים ועשר נטיעות הלמ"מ. וה"פ וניסוך המים לתמידין של שחר של שבעת ימי החג וכל קרבנות של כל ימות השנה אין נסכיהם אלא יין חוץ מתמיד של שחר של ימות החג שצריך שני ניסוכין ועשר נטיעות דתנן בפ"ק דשביעית עשר נטיעות מפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ודוקא נטיעות דהיינו ילדות אבל זקנות אסור לחרוש בהן מעצרת של ששית ואילך:

בשני. כתיב ונסכיהם וה"מ למכתב ונסכה ואייתר מ"ם:

בששי ונסכיה. ואייתר יו"ד:

בשביעי כמשפטם. וסגי בכמשפט כדכתיב בכולהו ואייתר מ"ם:

ועכשיו למה הן חורשין בזקינות. עד ר"ה כיון דהלכה למשה מסיני שמותר לחרוש בילדות עד ר"ה ש"מ דזקנות אסורות וכיון דהל"מ היא מי יכול לבטלו:

לכך ניתנה. ההלכה מתחלה שאם יראו ב"ד שיש צורך לבטלו שמותרין לבטל:

מיסוד נביאים. מתקנת נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שהיו ממתקני תקנות ישראל באנשי כנסת הגדולה:

ופריך מה ופליג. וכי פליג ר' חוני' על ר' יוחנן דאמר שהלכות אלו הל"מ הם:
כך היתה הלכה בידם. ודאי דהל"מ היתה אלא שנשתכחו בגלות בבל מרוב ההמון והן הזכירו אותן נקראו על שמם:
שנותנין ב"ד נפשם עליו. להבין הדברים על בוריין או לקיים המצוה כתקנה:
ואתיא. הא דאמרי' שסופן להתקיים בידן כמה שנאמר למשה כהא דא"ר מנא:
כי לא דבר רק הוא מכם. והל"ל כי לא דבר רק הוא לכם אלא ה"ק כי לא דבר רק הוא ואם רק היא אינו אלא מכם מחמת עצלות שבכם שלא יגעתם בו כל צרכו:
בבלייא דאתי מבבל:
תרין מילין. שני דברים עלו בידכם שהן כהלכה:
מפשיטותא דתעניתא. שאין עושין פישוט ידים ורגלים אלא בתעני' ציבור ולא בשאר ימים כ"מ במס' עכו"ם בפר"י:
וערובתא דיומא שביעייא. שערבה של יום השביעי אינו אלא מנהג נביאים שכך אמר רב כהנא שהיה מבבל:
אף הדא מקזתה. דתנן בכריתות פרק דם שחיטה דם הקזה שהנשמה יוצאה בו חייבין עליו ופליגי ר' יוחנן ורשב"ל איזהו דם הקזה וקאר"י כ"ז שמקלח וזהו שעלה מבבל שאין דם הקזה אלא כ"ז שמקלח:
מפקד וכו'. צוה לאותן שחושבין העיבור לקבוע המועדות ע"פ החשבון שיתנו דעתן דלא לקבוע ר"ה ויום ערבה בשבת ואם אי אפשר מוטב לקבוע ר"ה בשבת מלקבוע יום ערבה בשבת דתקיעות אפשר לקיים בי"ט שני א"נ תקיע' דאורייתא ולא צריך חיזוק ערבה דברי קבלה וצריכא חיזוק:

הלכה ב

מתני' **מצות לולב**. בי"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת כיצד:
ה"ג י"ט הראשון של חג שחל להיות בשבת כל העם מוליכין את לולביהן להר הבית מע"ש:
החזנים. שמשים שהיו שם לצרכי הציבור:
על גג האיצטבא. בבבלי הגירסא על גב האיצטבא והיא רחבה של הר הבית שהית' מוקפת באצטבאות לישב עליהן ומסוככת למעלה מפני הגשמים:
ע"ג הספסלים היו נותנין אותן:
והזקנים. שדואגים שלא ידחפום למחר כשיבואו לקחת איש לולבו:
ומלמדין. ב"ד את כולם לומר אם יבא לולבו לידי חבירי הרי הוא לו במתנה כדי שלא יהא אצלו לא גזול ולא שאול:

גמ' מתני' אינה אלא כר' דוסא וכדמסיק:

דלא. כמו אלא:

דר' דוסא אמר. גבי לקט קציר דקי"ל שני שבלין לקט ג' אינן לקט ואין כל העניים בקיאין בהלכה לפיכך צריך בעל הבית להפקיר כדי שלא יאכלו העניים בלא מעשר שלקט שכחה ופיאה פטורין מן המעשר והפקר נמי פטור מן המעשר:

הבקר. כמו הפקר:

לעתותי ערב. דוקא אבל לא בשחרית דגזרינן שמא לא יפריש שיחול ההפקר והחילול לאחר לקיטה נמצא שלא הועיל כלום דלקיטה שלאחר אמירה לא מהני מידי:

אין הפקר אנסים הפקר. שמה שבעה"ב הזה מפקיר אינו אלא מחמת אונס שהוא חושש לעניים הגזלנים שלוקטין יותר ממה שמגיע להם על פי דין תורה:

שאין אנו אחראין לרמאין. כלו' אין אחריות הרמאין עלינו לשומרם שלא יאכלו דבר שאינו מעושר לפיכך אין צריך להפקיר וכל הלוקט ג' ואוכלן בלא מעשר אין אחריותו על הבעל הבית:

וקשיא תמן. אמרו החכמים אין להפקיר דבר בשביל האנסים והכא במתני' תנן מלמדין אותן וכו' והיינו בשביל החוטפים והגזלנים שמעינן דמתני' כר' דוסא ולא כחכמים:

א"ר לעזר. מתני' ד"ה היא ושאני התם דעל דעתו הוא מפקיר ברצונו הטוב וחשו חכמים שמא אינו מפקירו בלב שלם אבל הכא בע"כ הוא מפקיר שלא להפסיד את שלו וכדמסיק ואגב אונסי' גמר ומפקיר ויותר היה נ"ל לגרוס בהיפך תמן בע"כ הוא מפקיר והכא על דעתו הוא מפקיר:

ויאות. ושפיר קאמר ר' לעזר:

תדע לך. דהכא בלב שלם הוא מפקיר שהרי כבר בא לידו לולב אחר במקום לולבו שהפקיר:

ה"ג רב מפקד לדבית רב אחי. וה"פ רב היה מצוה לדבית רב אחא ור"ה צוה לחבירים כשתתנו א' לחבירו אתרוג במתנה בי"ט הראשון תתנו במתנה גמורה שלא ע"מ להחזיר:

כהדא וכו'. כהא דר"ה היה נותן אתרוג לבנו במתנה וא"ל אם י"ט היום או למחר הרי הוא לך ואי מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה הא צריך ליטלו ממנו למחר כדי לצאת בו אלא ודאי דבעינן מתנה גמורה:

הלכה ג

מתני' **ונקרא מוצא**. בגמ' מפרש טעמא:

מרביות. ענפים גדולים גבוהים י"א אמה:

אני והו. בגימטרי' אנא ה' ועוד הם שני שמות שבשם ע"ב א"נ מי שאני והוא בצרה על דרך עמו אנכי בצרה הושיעה נא:

ואותו היום. בשביעי:

גמ' **ממצייא**. היה יוצא מכלל:

מס המלך:

קלונייא. בן חורין ממס של מלך:

ה"ג וראשיהן כפופין ע"ג המזבח. ומזבח גבהו עשרה אמות כיצד יסוד אמה וסובב ה' אמות וג' למעלה מן הסובב ואמה קרנות וכשהן כפופין ע"ג המזבח ע"כ שגבהן י"א אמה:

טעונה ברכה אם ערבה בשביעי טעונה ברכה:

וניטלת בפני עצמה. שאין דבר אחר נאגד עמה דליהוי הוכחה שהיא מצוה:

ויש לה שיעור. לקמן מפרש לה:

ג' בדי. שיש בכל אחד עלין לחין:

וחורנא וכו'. ואידך אמר אפילו בד אחד ובו עלין וכי אמרי' לעיל בפ' לולב הגזול שתהא ערבה ג' טפחים היינו ללולב אבל ערבה שהיו מקיפין בה בפני עצמה בכל דהו סגי:

תני ובעלי מומין. נכנסין להקיף המזבח ברגליהם וערבה בידם וכשמקיף המזבח א"א שלא יכנוס בין האולם ולמזבח וכל השנה אסורים לכנוס לשם:

אמר ליה כשירים היו. הבעלי מומין לכך שלא הקיפו בערבה אלא בזקיפה סגי וכהן בעל מום מותר לקרב לגבי המזבח ל"א כשירים היו שזקפו הערבה ולא בעלי מומין והראשון עיקר:

כיני מתנית'. כן היא שנויה משנתינו אני והוא באל"ף בסופו דקאי על הקב"ה כדכתיב והוא אסור בזיקים כביכול הוא עצמו אסור:

ה"ג ולכה לישועתה לנו לך קרי. וה"פ אף מהאי קרא שמעינן שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל ואע"ג דכתיב לכה בה"א לבסוף קרינן לך כדאיתא במסורה ושמעינן שאף לו נעשית התשועה:

והושע. כתיב כאילו כתיב והושע לה' ל"א מפרש את כמו עם:

ושכינתי בשדה. דטלטול או גלות מיבעיא ליה דלשון שכון לא שייך אלא על הדירה בשלוה והשקט לכך דריש שהשכינה גולה עמהם:

הוצאתך כתיב. חסר כאילו הוציא את עצמו וע"ג דבספרים שלנו הוא מלא מצינו כיוצא בזה שהש"ס חולק:

זו עד שלא נגאלו. דקשה קראי אהדדי דלבנת הספיר אינו כעצם השמים לכך מפרש דרישא כמעשה לבנת הספיר היינו בשעת הגלות כביכול כדי לצער בצרתן של ישראל

מניח לבינה תחת רגליו אבל משנגאלו ניתנה הלבינה במקום הראוי לה ובמקום הלבינה היה כעצם השמים לטוהר:

היא וכל ארנלייא שלה. דברים המרגילים והשייכי' לה:

היא וכל פרקמטיא שלה. וכל הסחורות המונחים בה. כך היתה הלבינה שהיו ישראל רומסים במצרים מצויירים לפני הקדוש ברוך הוא היא וכל הצריך לעבודה הלבינה כגון הסלים והחמר ושאר דברים ומהכ"ף שבכמעשה מרבינן הכל:

היתה רשומה. הלבינה ברקיע:

מ"ע וכעצם השמים לטוהר. כלומר מהו כעצם השמים לטוהר וכן מצינו בכמה מקומות בש"ס זה דלשון מאי טעמא הוא במקום שאלת מהו:

שמיא וכו' השמים. כשהן טהורים מן העננים:

עכו"ם עברה עם ישראל בים. היינו פסל מיכה:

ה"ג גוים ואלקיו משמע שהיה להם אלוה אחר מבלעדו:

את הקדש חול. ואלקיו שהוא קודש ואינו נמחק ואתה עושה אותו חול ושרית למחקו:

כאילו עצמך. שהיית בגלות מצרים בצרתן של ישראל וכדבסמוך:

אמר רב אחא. לכך היו מקיפין שבע פעמים זכר ליריחו שהיו מקיפין אותה ביום הזה שבע פעמים:

הלכה ד

מתני' **גיגיו**'. כלים של זהב מלאים מים:

חריות. ענפים של דקל היו מביאין בין בחול בין בשבת ולא ערבה דכתיב כפות תמרים שתים הן אחת ללולב ואחת למזבח:

מיד התינוקות שומטין את לולביהן. הגדולים שומטים לולבי התינוקות מידן של תינוקות:

ואוכלים. הגדולים אתרוגיהם של תינוקות ואין בדבר משום גזל שכך נהגו משום שמחה:

גמ' **לא אמר**. במתני' אלא קטן כלו' התינוקות אוכלין אתרוגיהן בשביעי לאחר גמר המצוה אבל גדול אסור לאכלו אפי' לאחר שנעשה המצוה:

ופריך לא כן אר"א אפילו נפסל בי"ט הראשון מותר לאכלו. מטעם שאינו ראוי למצותו ולא אקציי' לאתרוג רק כל זמן שראוי למצותו א"כ ה"נ בשביעי כבר גמר מצותו לא יהא אסור אפי' לגדולים:

ומשני תמן. במתני' אע"ג דהוא גמר מצותיה מ"מ ראוי הוא האתרוג לאחרים שלא נטלו עדיין לצאת בו הלכך הוא מוקצה:

ברם הכא. אבל כאן באתרוג שנפסל ודאי אזדא ליה מצותיה שאינו ראוי עוד לשום אדם לצאת בו:

הלכה ה

מתני' **הלל**. לגמור בו את ההלל:

והשמחה. שלמי שמחה:

גמר מלאכול. בשביעי:

לא יתיר. אגד סוכתו לסתרה דהא כל היום חובתו לישן ולשנן ואי איקלע סעודתא אכיל לה בגוה:

אבל מוריד הוא. את הכלים נאים ומצעות נאות שהעלה לתוכה:

מפני כבוד י"ט. שמראה כמכין עצמו לקראתו למקום שיסעוד שם הלילה:

גמ' **שמנה ימי החג**. אבל דפסח לא שימות החג חלוקין בקרבנותיהן דפרי החג מתמעטין והולכין:

ולילו. בעת אכילת הפסח כדתנן בפסחים הראשון טעון הלל באכילתו ולא קחשיב ההלל שקרו בשעת עשיית הפסח לפי שלא היה אלא במקדש א"נ שלא קרו אז אלא הלוים וי"ח יום כל ישראל חייבים לקרות:

שלמי חגיגה. שלמים שהקדישן ושחטן לשם חגיגה:

אינו יוצא בהן י"ח ברגל. לא משום שמחה דבעינן זביחה בשעת שמחה ולא משום חגיגה דהואיל והוי דבר שבחובה ואינו בא אלא מן החולין סברא הוא שישחטו בשעה הראויה לחגיגה:

חגיגת י"ד. ששוחטין בערב פסח עם הפסח וקס"ד בששחטה בי"ד קאמר:

ואין יוצאין בה משום שלמים. שלמי חגיגה:

תיפתר בששחטה ברגל. כגון שעיכב חגיגת י"ד ושחטה בט"ו:

אין זו חגיגת י"ד. דכיון דעבר זמנה שלמים היא ולמה קרי לה חגיגת י"ד:

מאי כדון. מעתה מי יוצאין בהן משום שלמי חגיגה או לא:

עד דאנא תמן. בבבל דר"ז סליק מבבל לא"י ואמר כשהייתי בבבל שמעתי הא דעול' וכשעליתי לא"י שמעתי להא דר' חייא בשם ר"ל ושמעי' דמברייתא דייק לה ר' לעזר שאין יוצאין בו משום חגיגה:

והיית אך שמח. קרא יתירא הוא דכתיב לעיל מיניה חג הסוכות תעשה לך ז' ימים וסמיך ליה ושמחת בחגיך והדר כתיב ז' ימים תחוג וגו' והיית אך שמח:

ה"ג לרבות לילי י"ט האחרון לשמחה או יכול אף לילי י"ט הראשון ת"ל אך חלק וכ"ה במס' חגיגה. וה"פ לרבות לילי י"ט האחרון לשמחה שלפניו לכוללו עם ז' ימים שיזבח

שלמים בשביעי כדי לאכול ליל שמיני דהאי שמח מיותר כדפרישי' אלא לרבות שמחת ליל שמיני וכיון דאיתרבי ליל שמיני שהוא טפל ק"ו היום שהוא עיקר שחייב בשמחה ושאר הלילות לא צריכי ריבויי' דימים אפי' לילות במשמע וכי איצטריך ללילי י"ט אחרון דאינו בכלל שבעה וע"כ לילה איתרבי שהוא סמוך לשבעת ימים דקרא:

אך חלק. כל אכין ורקין מיעוטין:

ושמחת בחגך. בא לתרץ למה לא מרבינן לילי י"ט הראשון וממעטין מאך לילי י"ט האחרון וקאמר דכתיב ושמחת בחגיך משאתה מתחייב בחגיגה אתה מתחייב לשחוט שלמי חגיגה ועי"ט עדיין לא נתחייב בחגיגה:

הגע עצמך. אמור לנפשך מי לא עסקינן שחל יום טוב הראשון בשבת אם כן אין שמחה שמונה וכשחל שבת בשאר ימות החג ל"ק ליה דמצי לאכול שלמים ששחטן מערב שבת דשלמים נאכלין לשני ימים ולילה א':

אימת אמרו ההלל והשמחה שמנה. כשחל יום כווב הראשון בחול א"כ ה"ל למתכי במתני' השמחה שבעה ושמנה כדתנן בלולב וערבה:

בכהנים. שאוכלים שעירי החטאת ובמוספי החג הוא שעיר החטאת וכל קרבן ציבור הקבוע דוחה שבת והכהנים אוכלין אותו חי:

צריך אדם. הרוצה לאכול אף בשמיני בסוכה לפחות מקום ד' על ד' בסוכתו שיהא ניכר שאינו מוסיף על המצוה לישב בסוכה שמנת ימים. מבעוד יום. בשביעי דבערב י"ט הוא ואסור לסתור:

צריך לקדש בתוך ביתו. ואיכא היכירא שאינו מוסיף ואין צריך לפחותה:

קידש בבית זה. בשאר שבתות וי"ט של כל ימות השנה אם לא קידש במקום סעודה צריך לחזור ולקדש במקום סעודה א"כ כאן בשמיני אסור לקדש בביתו ולאכול בסוכה דבעינן קידוש במקום סעודה ואם יקדש שנית בסוכה ליכא היכירא וגם מברך ברכה שאינה צריכה:

ה"ג ר' אחא ר"ח רב הושעיא בשם רב:

ערבה עליו. שנוח לו ליישב בסוכה:

מקדש וכו'. וא"צ לפסול סוכתו:

ולא פליגון.רב ושמואל:

ה"ג מה דאמר רב בשלא היה דעתו לאכול בבית שקידש מה דאמר שמואל שהיה בדעתו לאכול בבית שקידש וכ"כ תוס'. וה"פ הא דאמר רב שמקדש בביתו ועולה ואוכל בתוך סוכתו אע"ג דאין קידוש אלא במקום סעודה כיון דבשעת קידש היתה דעתו לאכול

במקום אחר א"צ לקדש שנית והא דאמר שמואל שצריך לקדש שנית אם היה מתחלה דעתו לאכול במקום שקידש ואח"כ נמלך לאכול במקום אחר צריך לקדש שנית:

ה"ג א"ר מנא אתיא. הא דשמואל כר"ח בר אשי משמיה דרב דאמר לעיל שצריך לפסול סוכתו ואין תקנה לקדש בתוך ביתו דצריך קידוש במקום סעודה אפילו היה דעתו מתחלה לאכול במקום אחר:

ודר' הושעיא. דאמר דסגי בקידוש בתוך ביתו אתיא כריב"ל:

שהן נחלקין בפי'. מהא דר' מנא מוכח שרב ושמואל פליגי ולא כמו שא"ר אבין דלא פליגין:

הלכה ו

מתני' **מן השילוח**. הוא מעיין סמוך לירושלים:

מחזקת ג' לוגין. זהו פחות שבנסכים רביעית ההין לכבש:

שער המים. א' משערי עזרה נקרא כן על שם שבו מכניסין צלוחית שלמים דנסוך החג: תקעו והריעו בשעת שאיבה:

עלה בכבש. שהיה בדרומו של מזבח:

ופנה לשמאלו. שנסכים נעשין בקרן מערבית דרומית וכשהוא פונה לשמאלו היא הראשונ':

שהיו מושחרין. ודומין לכסף שהוא שחור מן הסיד:

כמין שני חוטמין דקין. חוטם א' בספל א' ונקב א' בחוטמו והכהן מערה בפי הספלים והנסכים מקלחים ויורדים דרך החוטמין על גג המזבח ובמזבח היה נקב שבו היין והמים יורדין לשיתין של מזבח שהן חלולין ועמוקים מאד:

א' מעובה וא' דק. א' מהנקבים מעובה והוא אותו של מים וא' דק אותו של יין שיהו שניהן כלין בבת אחת שהיין ממהר לצאת יותר מן המים:

מערבי של מים וכו'. הספלים היו נתונים אצל הקרן סמוכים זה לזה לפני זה א' לצד מערב וא' לפנים ממנו למזרח:

רי"א וכו'. בתרתי פליג אג' לוגין ואשבעה דקאמר ת"ק ואתא ר"י למימר אף בשמיני מנסכים:

הגבה את ידך. כדי שנראה אם תתן מים מספל לפי שהצדוקין אין מודים בניסוך המים שפעם אחת נסך צדוקי א' את המים על רגליו:

גמ' **כדי לעשות פומפי לדבר**. לכך היו תוקעין למילוי המים כדי לעשות פרהסיא לדבר:

יותפייה. דמן יותפת:

דר"ע היא. מתני' דתנן שתוקעין למילוי המים אתיא כר"ע דאמר ניסוך המים דבר תורה ולא גזרו שמא יתקן כלי שיר:

תמן תנינן. בזבחים פרק השוחט והמעלה:

ה"ג כן ר"ל אומר ניסוך המים דבר תורה אית תניי תני וכו' א"צ שיהא מילויין לשם חג מה נפיק מן ביניהון מ"ד צריך וכו' וה"פ במאי פליגי הנך תרי תנאי:

צריך שיהא מילויין לשם חג. אם ניסך בחוץ אותן המים שמילא לשם חג בפנים הוא דחייב אבל לא מילאן לפנים פטור:

א"צ שיהא מילויין לשם חג אלא אפי' ניסך מים בעלמא חייב כיון דגם בפנים מנסכין היום מים:

מ"ד צריך וכו'. ר"ל כר"ע דניסוך המים דבר תורה. הלכך בעינן שמילאן לפנים בכלי וראויין להתקבל בפנים וחייבין עליהן בחוץ:

ומ"ד א"צ וכו' ר"ל כרבנן. דניסוך המים בחג דרבנן ובפנים נמי כחולין נחשבין הילכך אפי' לא מילאן לפנים חייב ויותר נ"ל להגיה בהיפך מ"ד א"צ וכו' ר"ל כר"ע ומ"ד צריך וכו' ר"ל כרבנן:

ופריך לית יכול. א"א לומר כן דלמ"ד א"צ וכו' שיהא דרבנן דהא ר' לעזר ודאי כר"ע סובר שהוא דאורייתא:

מה נפיק מן ביניהון. הדרא קושיא לדוכתא מאי בינייהו:

אמר רבי זעירא. איכא בינייהו אם צריך לנסך ג' לוגין בפני' וכן צריך לנסך ג' לוגין בחוץ:

ומ"ד צריך שיהא מילואן לשם חג. ה"ק צריך שיהא בהן כשיעור שמנסכין בפני' דהיינו ג' לוגין ומאן דאמר א"צ וכו' היינו שאין צריכין שיעור וכדמסיק:

פטור. אם לא ניסך ג' לוגין בחוץ:

צריכין הספלים. הנקבים שבספלים צריכין שיהיו סתומים בשעת הניסוך שירא' היין עליו במילואו כאדם שהוא שבע:

שכר לה'. שכר לשון שתייה לשון שביעה ל' שכרות ושמחה ונסיכה:

מה טעמא. מנ"ל:

ויעזקהו. ברישא דקרא כתי' אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויעזקהו וגו' וה"פ דקרא אשירה נא בשביל ידידי והוא הקב"ה ובמקומו אני קובל על כרמו שהוא א"י שהוא בקרן זוית השמינה מכל הארצות ויעזקהו בנה להם ערים בצורות מוקפות חומה כטבעת דמתרגמינן עזקא:

ויסקלהו. כאדם המפנה אבנים מכרמו כלומר פונה האומות מפניהם שלא ישבו בארצם פן יחטיאו אותם:

ויטעהו שורק. נטעו גפנים משובחים ולא זמורה אלא שרשין עצמן וזהו הבית המקדש שהיה שורשן ועיקרן לחבבן להקב"ה:

ויבן מגדל בתוכו. בתוך המקדש בנה ההיכל והוא קדש קדשים שהוא מגדל עוז של ישראל בו ירוץ צדיק ונשגב דהיינו הכ"ג שנכנס ויוצא בתוכו ושם נתכפרו עונותיהן של ישראל:

ויקב חצב בו. בבה"מ:

זה מזבח. ששם מנסכין היין שביקבים:

וגם יקב זה השית. מריבויא דגם דרשינן שיתין:

מעשה בימים היו השיתין ומששת ימי בראשית נבראו:

ת"ל חמוקי ירכיך. שהן השיתין שחלולים תחת המזבח כנגד מקום הנסכין וחמוקי לשון סתר כמו חנוק עבר וכמו חלאים שמחוללין ויורדין עד התהום:

לול. ארובה שהיא מלמעלה למטה:

היה בין האולם ולמזבח. בקרן דרומית מערבית ששם השיתין וכן תנן במתני' פ"ג דמדות למטה ברצפה באותו קרן דרומית מערבית מקום היה אמה על אמה וטבלא של שיש וטבעת היתה קבועה בו שבו יורדין לשיתין ומנקין אותן והאולם היה למערב המזבח:

פרחי כהונה. ילדי כהנים:

ה"ג ומעלין אותו שהיה קרוש:

יין קרוש. שנתעפש ונקרש:

ושורפין אותו בקדושה. במקום קדוש בעזרה ומתוך השיתין מוציאין אותו שלא יתמלאו מן הנסכים שכל קרבנות הציבור והיחיד טעונין נסכים חוץ מן החטאת והאשם:

ושורפין אותן. שאסורין בהנאה דקדש הן:

כשם שהיה ניסוכו בקדושה. שנאמר בקדש הסך כך היתה שריפתו בקדושה דכתיב בקדש באש תשרף ואתיא בקדש בקדש בגזרה שוה:

לשון חיבה כתבה התורה. דהל"ל בקדש הסך נסך לה' שכר ל"ל למידרש מיניה לשון שביעה וכו' כאילו הוא תאב ונהנה בניסוכן:

פסק יין קרוש. שהיה בא משניר ודומה לעיגולי דבלה דכל זמן שהיו מנסכין ממנו ע"ג המזבח היה מתברך:

שהיתה מתקפלת. אבל לבנה בעלמא נמי שכיחא:

הוון בעיי מימר. סברוהו בני הישיבה לומר דמתני' כרבנן דשיעור מים ויין שוה של ג' לוגין והמעובה של מים והדק של יין דהיין ממהר לצאת מן הנקב ממים וכדמסיק:

מוציא יין. שהיין דק ממים והשמן דק מיין ודבש דק משמן:

ואפי' תימר חילופין. שהמעובה של יין והדק של מים ומתני' דר' יהודה דבלוג היה מנסך ואף על גב דהיין ממהר לצאת מ"מ כיון דהיין היו שלשה לוגין והמים לא היו אלא לוג א' היה צריך שיהיה היין מעובה כדי שיכלו שניהם בבת אחת:

הקדימן. ניסוך המים למוספין דחג מהו שיהו כשרים:

הדא אמרה. מדילפינן ניסוך המים וניסוך היין מחד קרא ש"מ דניסוך המים דמיא לניסוך היין וכשם שנסכי יין הבאין בפני עצמן מנסכין בלא זבח אף ניסוך המים בחג לא שייכי במוספין:

ניסכן בלילה כשר. דומיא דנסכי' הבאין בפני עצמן דכתיב מנחתם ונסכיהם אפי' בלילה:

לא ינסך למחר. אע"ג דניסוך היין אפי' למחר דכתיב דבר יום ביומו מ"מ דוקא נסכים שאין קבוע להם זמן אבל ניסוך המים שקבוע לו זמן לא ינסך למחר:

ה"ג על שם עבר וכו'. וה"פ לכך אם לא ניסך היום לא ינסך למחר משום דקי"ל עבר זמן עבר קרבנו:

מרבים במים. דקאמר ג' לוגין מים היו מנסכין:

וממעטים בימים. שאינן מצריכין ניסוך המים אלא ז' ימים:

ר"י ממעט במים. דאמר בלוג היה מנסך ומרבה בימים דאמר ניסוך המים כל שמנה:

היא דפרה היא דסוכה וכו'. אותו הצדוקי שעשה מעשה הצדוקים בפר' שאומרים במעורבי שמש נעשית הוא נמי הצדוקי שעשה מעשה הצדוקים בניסוך המים והוא העושה מעשה הצדוקים ביה"כ לתקן מבחוץ ולהכניס מבפנים:

או דפרה וסוכה. היה צדוקי אחד ודיה"כ היה כהן אחר:

או דפרה ויום הכפורים. היה כהן אחד ודסוכה כהן אחר וכדמסיק:

מאן דאמר ביום הכפורים לא באו ימים קלים עד שמת. איכא למימר תלתיהון עבד דבין יה"כ לסוכות שרף הפרה ובסוכו' מת ברגימת האתרוגים:

וכמין פרסת עגל יצא מתוך חוטומו. משמע שמת מיד בצאתו מבית קדשי קדשים ובסוכה נמי תנן ורגמוהו כל העם באתרוגיהן א"כ בסוכות מת וע"כ לומר ששנים היו:

שטימאתם בית אלקינו. כדכתיב אשר ישכבון את הנשים הצובאות פתח אהל מועד:

בו ביום. שרגמו את הצדוקי באתרוגיהן:

נפגמה קרן המזבח בזריקת אתרוגיהן:

גוש של מלח. חתיכה עבה של מלח:

שלא יהא נראה כפגום. כלומר לא שיהא כשר לעבודה בסתימה זו אלא שאין כבודו של מזבח שיהא נראה כפגום ולא היה אפשר לתקן לגמרי שהרי ביום טוב היה:

קרן. אבן אמה על אמה ברום אמה על כל קרן של המזבח:
ויסוד. היינו אמה כניסה ראשונה:
אפילו אותן שכתב בהם ודמות פניהם וגו' ' והן המלאכים וא"כ מהיכן בא המלאך לפני' לחבטו:
בשעה שהוא נכנס כדרכו. ומקיים מצות העבודה כתקנה הוא דאסור לכל אדם להיות שם אבל זה שלא עשה כתיקונו מותרים להיות שם:

הלכה ז

מתני' **שאינה מקודש**'. שלא נתחנכה לעבודת המזבח שתהא קדושה לכלי שרת דקי"ל כל הכלים שעשה משה משיחתן מקדשתן מכאן ואילך עבודתן מחנכן. היה ממלא מן הכיור. אף על פי שהכיור הוקדש לכלי שרת ומקדש את מימיו אין נפסלין בלינה שהיו משקעין אותו מבערב כדאמר ביומא אף הוא עשה מוכני לכיור שלא יהיו מימיו נפסלין בלינה:
שהיין והמים המגולין. היינו טעמא דנתגלה היה ממלא מן הכיור ולא היה מנסך מהן שהמים והיין המגולין פסולין לגבי המזבח:
גמ' **וקדשת את המזבח**. ברישא דקרא כתיב ומשחת את מזבח העולה ואת כל כליו וקדשת את המזבח וגו' מקשינין כלים למזבח מה המזבח אינו מקדש אלא מדעת שאם העלו חולין ע"ג המזבח ודאי אינו קדוש אלא אם כן שהקדישן מתחלה אף כלים אינן מקדשן אלא מדעת שנתן לתוכן ע"מ שיקדשו וקשיא ליתי חבית מקודשת ויתן לתוכו מים על דעת שלא יהיו קדושים ואין הלינה פוסלת בהם:
חזקיה אמר שלא יהו אומרין ראינו מים שנתמלאו לקידוש ידים ורגלים נפסלין בלינה. שמא יאמרו לקידוש ידים ורגלים מלאים שאין מקדשי' ידים ורגלים אלא מכלי שרת דומיא דכיור שנמשח בשמן המשחה ומים שנתמלאו לקידש ידים ורגלים פסולין בלינה ויאמרו מים שפסולין בלינה כשירים למי החג. מי החג נפסלין בלינה. דמאן דחזי להו למחר דשקלי להו מתוך כלי שרת סבר לדעת שיקדשם בכלי ניתנו בו מאתמול וקא חזי דמנסכי להו ויאמרו אין לינה פוסלת במי החג ונפקא מיניה חורבא:
ר' יוחנן אמר. לכך מילאו חבית שאינה מקודשת מפני מראית העין ולא ידעינן אם חושש לדחזקיה או לדר' ינאי:
ה"ג אין דברי הכל. וה"פ או שחשש ר' יוחנן לדברי שניהם:
מי סוטה נפסלין בלינה. איידי מי החג מייתי ליה הכא ובסוטה הגירסא ר' פדת ר' יוחנן:

כל שאין ממנו למזבח. כגון מי סוטה שאינן עולין ע"ג המזבח אין הלינה פוסלת בהן ופליג אדר' פדת:

הוון בעי מימר. סברוהו למימר שאם עבר והביא מים או יין המגולין ע"ג המזבח כשר ומתניתין איירי בלכתחילה:

מדבר שהוא מותר לישראל. וכיון דמקרא אסור אפי' בדיעבד נמי אסור:

עד כדון מים. הוא דאסור מקרא דמשקה ישראל אלא יין מ"ט אסור הא אפשר לעבריה במסננת והארס של נחש צף למעלה ואין הגילוי אוסרתו וכדתנן בפ"ח משמרת של יין אין בו משום גילוי וממתני' משמע דוקא יין מהני משמרת אבל למים לא מדנקט משמרת של יין ולא נקט סתמא משמרת אין בו משום גילוי א"ו כדפרישית:

המשמח אלקים ואנשים. רישא דקרא ויאמר להם הגפן החדלתי תירושי המשמח אלקים. ואנשים ואע"ג דעבריה במסננת אינו משמח אנשים שמתייראים לשתות ממנו אולי נשתייר בו מארס נחש הלכך אף יין מגולין שעברן במסננת אין מקריבין לגבי המזבח:

הדרן עלך פרק לולב וערבה

פרק ה

הלכה א

מתני' **החליל**. הרבה מיני זמר היו שם ועל שם שהחליל קולו נשמע יותר מהאחרים נקראו כולן על שמו:

חמשה וששה. פעמים ה' ימים פעמים ו' ימים חל יום טוב הראשון להיות בשבת ששה חל בשאר ימי השבת חמשה לפי שאינו דוחה לא את השבת ולא את היום טוב:

בית השואבה. כל שמחה זו על שאיבת המים של ניסוך כדמפרש בגמרא:

גמ' **הא של קרבן דוחה**. דמדקתני במתני' חליל של בית השואבה דמשמע חליל של קרבן שמכה לפני המזבח בשעת הקרבת קרבן מוסף בשעה שאומרים שירה והלל כדתנן בערכין דוחה את השבת:

תמן תנינן. בערכין פ"ב:

החליל מכה. שהיו נקובים בחליל ומכה באצבעו על הנקב להנעים את הקול:

בשחיטת הפסח הראשון. בארבעה עשר בניסן שהיו קורין הלל בעזרה בשעת שחיטה כדתנן בתמיד נשחט:

ופריך ויש שמנה בלא שבת. בתמיה שמע מינה דחליל של קרבן דוחה השבת:

ר' יוסי אמר. להך תירוצא דבסמוך סתמא ולא אמרו משמיה דר' יוחנן ור"י בר' בון אמרו משמיה דר"י דמתני' דערכין אתיא כריב"י דאמר שיר של קרבן דוחה שבת:
על דעתהון וכו'. מאי טעמייהו דרבנן דפליגי אריב"י:
משום שאינו מחוור. שלא נתברר להם שהשיר של קרבן הוא מדאורייתא בכלי אלא סברי עיקר שירה בפה שהיו הלוים אומרים הלכך אינו דוחה את השבת:
ופריך והכתיב והעם מחללים בחלילים. וקס"ד שהיו מחללים בחלילים על הדוכן וכיון דזרים כשירים בהן ש"מ דעיקר שירה בפה א"נ קס"ד בחלילים של קדש היו מחללים בחוץ ש"מ דמדאורייתא לא בעי כלי ואינן כלי שרת וקשיא לריב"י:
בשמחת שלמה הכתוב מדבר. לאו במקדש היו מחללים אלא בחוץ היו מחללים לשמחת שלמה אבל חליל של קרבן אינו כשר אלא בלוים:
ושמחת לבב כהולך בחליל. רישא דקרא השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב וכו' ושיר זה היינו הלל דליל התקדש חג היינו פסח ודריש הכי אימתי השיר זה נוהג כשיש שמחת לבב שהולך בחליל:
למה קורין וכו'. ובפסח אין קורין אלא בי"ט הראשון בלבד:
ולמה וכו'. ולמה תקנו חכמים שיהא החליל מכה דוקא בימים אלו שקורין הלל דהא דיליף מקרא השיר יהיה לכם וגו' אינו אלא אסמכתא בעלמא וגם בשעת שמחת השואבה למה החליל מכה:
שזה לקיצים. פי' לפרקים ידועים:
וזה חביב. הלל הוא חביב וכן חליל חביב תקנו שזה יהיה ביום שיהיה זה:
איתתניי תני. בתחלה היו מחלקין החמץ ואח"כ המצה ואיכא דתני בהיפך מצה תחלה ואח"כ חמץ:
שהוא חביב. שהמצה חביב ומקדימין לחביב:
שהוא תדיר. חמץ אוכל בכל יום משא"כ מצה שאין אוכלין אלא בפסח והכהנים במקדש:
שמשם שואבים רוח הקדש. כדמייתי בסמוך מעובדא דיונה בן אמיתי על שם ושאבתם מים בששון וכו'. דמתרגמי' ותקבלון אולפן חדת בחדוה מבחורי צדיקייא:
דלמא. כמו מעשה שהיה:
נסבין וכו'. היו מקבלין שני סלעים בכל שבת לדרוש להקהל קודם שיבא ר"י לבית המדרש שלא ילכו להם א"נ מפני כבוד הציבור:
מצמתא. לשון סגירה ועיכוב הוא כמו צומת הגידין מבעד לצמתך:
ואת יושבי צידון. אלמא צידון מגבול אשר הוא:

לך צרפתה אשר לצידון. ויונה בן צרפית היה כדאיתא בפרקי ר"א שמעינן דיונה מצידון היה והיינו מאשר:

עאל ר'י. אח"כ בכנס ר' יוחנן לבית המדרש ודרש שיונה מזבולן היה:

בשובתא חורייתא. לשבת אחרת שהיה שבת של יודא בר נחמן לדרוש א"ל ר' לוי שיקח הוא השני סלעים רק מחול לו לדרוש גם היום קודם שיבא ר' יוחנן:

ה"ג ואיעול מצמתא קהלא וכו':

וירכתו על צידון. רישא דקרא זבולן לחוף ימים ישכון ואיירי ביונה שירד לחוף הים ואח"כ לחוף האניות שהושלך לים וקאמר שירכתו של יונה היה אמו על צידון מאשר:

ופריך וכתיב וירד יפו לא הל"ל אלא וירד עכו. שהרי עכו בסוף גבול אשר הוה כך כתיב אשר לא הוריש יושבי עכו והיורד מיפו לים צריך לבא לעכו א"כ לא ה"ל לירד אלא מאשר לעכו וגבול זבולן סמוך לגבול אשר קשי' ליה נמי אס"ד דמזבולן היה הל"ל וירר עכו:

ונכנס לשמחת בית השואבה. ושרתה עליו רה"ק שילך לנינוה ומשם ברח לכך הלך ליפו ולעולם מאשר ומזבולן היה:

מ"ט. כלומר מנ"ל שהשכינה שורה מתוך שמחה:

כנגן במנגן אין כתיב כאן. דהוה משמע שניגן בכלי שיר המנגן אלא הכי קאמר והיה כנגן דבר הגורם המנגן והוא הלב המבין שכן נקראים המשוררים בדברי הימים מבינים ושרתה עליו רוח ה':

דיפלי איסטבא. פי' די שנים בלשון יון פלי לשון שרים איסטבא לישיבת שרי' של אלכסנדרי':

בסילקי. פלטירין גבוהים נקראי' בסילקאות:

איסטיו. כמו אסטבא:

ושבעים קתדראות. לע' סנהדרין שעשו להם:

ובימה. כעין אלמימר"א שלנו:

וחזן הכנסת. שמש הציבור:

על כל ברכה וברכה. שבירך העולה בתורה א"נ על ברכות הש"ץ קאי לפי שהן לא היו יכולין לשמוע קולו מפני ריחוק המקום ורוב ההמון שבו:

אע"פ כן. שהיו רוב עם בתוכו:

אלא כל אומנות בפני עצמן. כגון צורפי זהב בפני עצמן וכן כולם:

ומשם היתה פרנסתו יוצאה. שהיה נשכר להם למלאכתו:

תני רשב"י. מ"ט איענשו אנשי אלכסנדריא:

והשיבך ה' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף לראותה עוד:
א' בימי סנחריב. שירדו למצרים לעזרה ובסיפא דקרא דאשר ראיתם כתיב ה' ילחם לכם על כן אין לסמוך על עזרת מצרים כי הבל וריק יעזורו אלא ה' ילחם לכם:
וא' בימי יוחנן בן קרח. דכתיב אם שום תשימון פניכם לבא מצרים והיתה החרב אשר וגו' הרי על שהלכו בדרך לשוב מצרים נענשו:
ה"ג ואחת בימי טרגיינוס. שנתקיים בהם והשיבך ה' באניות שע"י אניות נהרגו כדמסיק:
בוא וכבוש את היהודים שמרדו בך. דסברה שלכך התענו והתאבלו בט"ב שמצערים על שנולד לה בן ושמחו בחנוכה על שמתה בתו והיינו המרד:
תשב לבוא בספינה בעשרה ימים ובא בה' ימים ע"י רוח שאינה מצויה:
אמר. להו במה עסקתם בתורה אמרו לו כך וכך אמר להם האי גברא וכו' כלומר עליו נאמר המקרא הזה וגזרת מלך הוא:
מאי דעבדת בארעייא. באנשים המונחים בארץ יעשו בנשים העומדים על הארץ כלו' שיהרגם ובאיכה רבתי הגירסא מאי דעבדת בעילייא עביד בארעייא והיא נראית עיקר:
נגדעה. נחתכה קרן וכבוד ישראל שלא יהא כבוד לרוב עם מישראל ככבוד הזה עד עת בוא משיחנו בבי"א:

הלכה ב

מתני' **מתקנין תיקון גדול**. מפרש בגמ' בראשיהן. בראש כל מנורה ומנורה:
גמ' **מלקין אותו**. שנשבע לשוא ומשעה שיצאת שבועה מפיו הרי הוא כנשבע על עמוד של שיש שהוא זהב שאף זה נשבע על דבר שאי אפשר ובשבועות תנן דהיינו שבועת שוא וחייבין על זדונה מכות וכגון שהתרו בו:
ומשני מתנמנמין היו. וה"ק לא טעמנו טעם שינה כדרך ב"א הישנים על מטתם:
כהאי דתנינן תמן. במדות פ"ב:
ה"ג וחלקה היתה בראשונה. פי' עזרת נשים היתה חלקה ולא היו זיזין יוצאין ל"א וחלקה היתה שהיתה פרוצה בלא מחיצה ומעקה סביב לה:
והקיפוה. גזוזטרא זיזין הבולטין מן הכותל סביב סביב ובחג היו מניחין עליהן נסרים ועליהן נשים עומדות ורואות בשמחת בית השואבה:
ממי למדו. לעשות גזוזטראו' דהא כתיב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל כל מלאכות התבנית שהודיע הקב"ה ע"י גד החוזה ונתן הנביא:
ומשני מדבר תורה. כלומר קרא אשכחו ודרשו שצריך להבדיל אנשים מנשים ולעשות גדר שלא יבואו לידי קלקול:
משפחות משפחות לבד. משפחות בית דוד לבד ונשיהם לבד:

זה הספידו של משיח. ב"י שיהרג במלחמת גוג:
זה הספידו של יצה"ר. שיהרג ובוכין הצדיקים שנזכרים בצערן שהיה להם לכבוש אותו בחייהם והרשעים נזכרין בצערן על שלא כבשו אותו:
וגובהן. של מנורות שהיו שם היתה ק' אמה:
כל דתלי ק' אמין. כל שגבוה ק' אמה צריך בסיס ל"ג אמות ושליש שהן שליש גבהו וכן צריך מכל צד והסולמות לא היו יכולין לעמוד על הבסיס שהיה משופע אלא על הארץ ממש נמצא שהסולמות שהיו עומדים מכאן ומכאן למנורות היו אוכלין בעזר' ס"ו אמה על ס"ו אמה:
והתני. בפ"ה דמדות:
כל העזרה. לא היתה אלא קפ"ז על רוחב קל"ה. צא מהם ק' להיכל וי"א אמה אחורי בית הכפורת נשתיירו ע"ו אמות נמצא שלא נשתייר בכל העזרות אלא תשעה אמות אפי' לא היה שם אלא מנורה א' ואנן על כל מנורה ומנורה תנן ועוד העם היכן היו עומדים:
אשכח תני. מצא ברייתא דתני בה שמקום המנורות והסולמות היו מעשה ניסים ולא היו ממעטין בעזרה א"נ שעמדו בלא בסיס:
מה ביד כולהם וכו'. מיבעיא ליה פירושא דמתני' אם ביד ד' פרחי כהונה ביחד היו ק"ך לוג שמן או ביד כל אחד היו ק"ך לוג ולא איפשטא:

הלכה ג

מתני' **מבלאי מכנסי כהנים**. ממכנסי כהנים הבלויות ומאבנטיהן הישנים:
מפקיעין. מפרש בגמ' שלא היתה מאירה. לפי שהמנורות גבוהות ק' אמה והר הבית גבוה והאורה זורחת בכל העיר:
גמ' **מבלאי מכנסי כה"ג**. שהן היו מפשתן יפה ונאה לכך היו מדליקין המנורה מהם:
את הנרות שבחוץ. הן המנורות שבשמחת בית השואבה ושאר הנרות שהיו דולקות בעזרות בלילה לצורך הכהנים:
כתיב להעלות וכו'. לכך לקחו פתילות של פשתן ולא של צמר גפן אע"ג שהוא נאה הימנו מפני שהפשתן מעלה להב יותר וכתיב להעלות נר תמיד שתהא השלהבת עולה מאיליה:
מפשילין. היו מוציאין פתילות ארוכות:
יכולה אשה וכו'. מותרת אשה לברור חטים מפסולת שבהן לאור המערכה:
לאור המערכה. שהמזבח היה גבוה י"א אמה וכותל המזרחי היתה נמוכה כדתנן בפ"ב דמדות:
ופריך ולא היו מועלות. וכי אין מעילה במה שנהנית באור המערכה:

ומשני לאו. אין בו מעילה וכדאריב"ל:
קול. של כלי שיר שהן הקדש:
וריח. הקטרת:
אין בהן מעילה. כיון דאין בהן ממש:
מיריחו היו שומעין קול שער הגדול. ומירושלים עד יריחו עשרה פרסאות:
המגריפה. קול מין כלי נגון ולקמן בפרקין מפרש לה:
בן קטון. שם אדם וכה"ג היה ועשה גלגל לכיור לשקעו בבור שלא יהיו מימיו נפסלין בלינה וכשהיו מעלים אותו מבור לקדש בו היה קול הגלגל נשמע עד ליריחו:
ה"ג גביני כרוז. כהן שהיה מכריז בכל בוקר עמדו כהנים לעבודתכם:
צלצל. צימבל"א בלע"ז:
קולו של כ"ג הידוע להם בשעה שהוא מזכיר את השם שאמר אנא השם חטאתי וכו' ונשמע קולו עד יריחו:
בהרי אכוור. שם המחוז:

הלכה ד

מתני' **באבוקו' של אור**. בד' או בח' אבוקות וזורק את זו ומקבל את זו:
דברי תושבחו' מפרש בגמ' שעליהן הלוים עומדים. בכלי שיר בשמחת בית השואבה אבל הדוכן לשיר של קרבן אצל המזבח היה:
גמ' **יש מהן אומרים**. היינו תושבחת' דמתני' שמשבחין להקב"ה על כך:
ה"ג אלו חסידים ואנשי מעשה. שהיו חסידי' מנעוריהם:
שלא ביישה. שלא עברנו עבירה בילדותינו לבייש את זקנתינו:
כד הוה וכו'. כשהיה רואה אותן שעושין שמחת בית השואבה בקלות ראש אמר להם:
דאנן כאן מאן כאן. דלאפס נחשבו התושבחות לפני ה' אם אינן עושין ביראה ובאימה שאינו צריך לקילוסן של אלו שהרי כתיב אלף אלפין וגו' ישמשוניה ואין שימושן אלא לשורר ולשבח לפניו:
כד הוה וכו'. כשהיה רואה אותן בכשרות ושמחים בעבודת ה' וביראתו היה אומר אם אין אנחנו כאן להודות ולהלל לה' מי כאן שישבח במקומינו שחביב לפני ה' קילוסן של ישראל יותר מקילוסן של מלאכים:
ונעים זמירות ישראל. ברישא דקרא משיח אלקי יעקב וה"פ משיח של אלהי יעקב שנעי' לפניו זמירות ישראל ושניהם אהקב"ה קאי:
יושב תהלות ישראל. שכל שבח שישראל מקלסין משרה שכינתו עליהם ושמעינן מהכא שחביב לפניו קילוסן של ישראל משל מלאכים מדמוריד שכינה למטה:

היה משתבח בקפיצותיו. כשהיה מרקד בשמחת בית השואבה היו משבחים אותו שאין שם מי שיודע לרקד ולקפץ כמותו:
בשמונה אבוקות של זהב. היינו של אור והיו מבהיקים כזהב והיה זורק א' ונוטל אחת ואין אחת נוגעת בחברתה:
נועץ גודלו של שתי ידיו ונשען עליהם עד ששוחה ונושק את הרצפה לקיים מה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה:
ונפסח. ואטלע לפי שכשזוקף גופו מאליו ואינו נשען על ידיו בחזקה לדחוף גופו למעלה נמצא כל אונס זקיפתו על מתניו:
כתיב וישב דוד וכו'. מייתי ליה הכא לאשמועינן דנכון לעשות כן לרקד לפני ה' שכן עשה דוד המלך לפני ארון האלהים:
ארכיסטים. ארכי שר סטים לסטים:
גדר לפנים מגדר היה. מדכתיב גדרות לשון רבים קדרש:
והוה חמי ליה. והיה דוד רואה את שאול שמשלשל הצניף שעליו מעט ומגלה לבושו מעט כנגד מה ששלשל מבגד העליון כדי שבהגלות לבושו לא יהא נראה פרועו:
ותחס עליך. שאתה חסת על עצמך ואע"ג דיהיב טעמא כי משיח ה' אי לאו צניעותא דחזי ביה לא הוה משגח בהאי דרודף הוה:
ועם האמהות. ולא קאמר לפני האמהות אלא עם האמהות שהוא להם כבן אצל אמו:
לעגלה אשתו. והיינו מיכל ש"מ שהיה לה בנים:
שגעת כעגלה ומתה. והלכך נקראת עגלה שמתה בלדתה ועד יום מותה לא הוה לה אבל ביום מותה הוה לה:

הלכה ה

מתני' **תקעו והריעו ותקעו**. זהו סימן לילך ולמלאות מים לניסוך מן השילוח:
הגיעו לעזרה. לקרקע עזרת נשים:
והפכו פניהם למערב. לצד העזרה וההיכל כדי לומר דבר זה:
שונין. כופלין לומר אנו ליה משתחוים ומודים על מה שעבר וליה עינינו:
גמ' **אכריז כרוזא**. שהיה מכריז מי שדרכו להכריז בכל יום עמדו כהנים לעבודתכם וכו' כדאיתא בתמיד:
אמרין ליה. שהוא לשון עברי וגבר היינו תרנגול:
אמר להם. רב:
והא תנינן בשקלים בן גבר על נעילת שערים וכי איכא לפרושי בן תרנגול היה ממונה:

עשירית למעלה. עשירית מלמעלן קאמר דנחית עשרה ועמד על החמישית עדיין יש חמשה מעלות לירד עד עזרת נשים או דלמא עשירית מלמטן דנחית חמשה וקאי אעשרה:

משתחויתם. משמע שתי השתחוית:

שהיו משתחוים לחמה ומשתחוים להיכל. דרך כבוד כלפי מעלה שהיו פורעים ומתריזים עצמם שמתחל' הגביהו עצמן ואח"כ הניחו עצמן למטה כעין השתחויה ל"א משתחויתם מלה מורכבת ממשתחוים וממשחיתם ודריש השתחויה לחמה והשחתה להיכל וה"ג משתחוים לחמה ומשחיתים להיכל כ"כ הי"מ והראשון נ"ל:

הא וותרה לאלף. כלומר והלא יותר מאלף עשו והקב"ה וויתר להם בתמיה:

אלא. ה"ק שתי רעות אלו עשו בבת אחת:

הלכה ו

מתני' **שלשה לפתיחת שערי**'. כשפותחין שערי העזרה תוקעים תר"ת וחשיב להו לג' תקיעות:

ותשע לתמיד של שחר. כשהיו מנסכים נסכי התמיד הלוים אומרים בשיר וג' פרקים היו מפסיקים בו ועל כל פרק היו הכהנים תוקעים תר"ת ומשתחוים העם הרי ט' תקיעות:

ובמוספין. ביום שיש בו מוסף מוסיפין עוד תשע לשיר של מוספין:

בין קדש לחול. כשקדש היום להודיע שחשכה ויש מעתה חיוב סקילה במלאכה:

ג' לפתיחת שערים. כמו בכל יום:

וג' לשער העליון. דאמרן לעיל עמדו שני כהנים בשאר העליון קרא הגבר תקעו והריעו ותקעו:

וג' לשאר התחתון. דתנן לעיל הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו ומאריכין בהן עד שהגיעו לשער התחתון והוא השער היוצא למזרח:

ג' למילוי המים. לאחר ששאבום ובאו להם לעזרה דרך שער המים תקעו והריעו ותקעו:

על גבי המזבח. כשזוקפין את הערבה כדתנן לעיל בפ' לולב וערבה וזוקפין את הערבה בצידי המזבח ותקעו והריעו ותקעו:

גמ' **ההן תנייא**. האי תנא דברייתא:

חדא. מצוה אחת הן ובחדא חשיב להו:

וההן תנייא. והאי תנא דמתני' שתמצא אומר. כשתדקדק בדבריהן:

ה"ג אחת על כל מטה ומטה רי"א אחת על כל דגל ודגל. וה"פ לכ"ע על כל דגל ודגל קודם נסיעתו היו תוקעין תר"ת כדדריש בספרי מן המקראות אלא דרבנן סברי על כל שבט בפני עצמו היו תוקעין דבכל דגל יש ג' שבטים היו תוקעין על הראשון תקיעה

ונסע מיד ואח"כ על הב' תרועה ונסע ואח"כ על הג' תקיעה ור"י סובר דלא התחילו ליסע עד אחר תר"ת נמצא שכולן מצוה אחת הן:

ה"ג ותני שלש למעל' עשירית. וה"פ דפריך והאיכא נמי ג' ואיכא נ"א תקיעות בע"ש שבתוך החג:

ומשני הא חורי. האי פליגא ותנא אחרינא הוא דמאן דסובר שתוקעין למעלה עשירית סובר שלא היו תוקעין ע"ג המזבח:

זאת אומרת. ממתני' שמעינן שלא היו תוקעין אלא לניסוך המים דאס"ד למילוי המים היו תוקעין ה"ל נ"א תקיעות בע"ש שבתוך החג דהרי בע"ש היו ממלאין מים לצורך מחר כדתנן במתני' ס"פ לולב וערבה וניתוספו עוד שלש ולמילוי המים דתנן היינו בשעה שהיו מנסכין וממלאין הספל מים:

ופריך ואילין אינון וכו'. וכי לא היה יום שהיה בו מ"ח תקיעות אלא בע"ש שבתוך החג והא איכא אחרנייתא דהיינו ר"ה שחל להיות בשבת שיש בו מ"ח תקיעות כ"א שבכל יום וט' למוסף שבת וט' למוסף ר"ה וט' למוסף ר"ח הרי מ"ח:

אלא כמאן דאמר יתקעו. דכתיב ובני אהרן יתקעו בחצוצרות מה ת"ל יתקעו שכבר נאמר ותקעתם בחצוצרות והל"ל ובני אהרן בחצוצרות:

המוספין יתקעו. כלומר כשהמוספין לבדן כגון שחל ר"ח או ר"ה בחול תוקעין על כל א' בפני עצמו אבל כשחלו להיות יחד אין תוקעין אלא אחד על כולן ויותר נראה דה"ג אלא דלא כמ"ד יתקעו לפי מנין המוספין תוקעין וכ"ה בברייתא בבבלי בפירקין:

ה"ג ואפילו כמ"ד יתקעו לפי מנין המוספין יתקעו תקיעות היו מוסיפין לא היו מוסיפין תשע תקיעות. וה"פ בתלתא סגי דמיתקעו לא מרבינן אלא תר"ת א"נ ה"ג לא מוסיפין תרועות דמיתקעו לא מרבינן תרועות ובצרי להו:

הוא נבל הוא כינור. דדמיין להדדי בצורתן אלא דנימין יתירות היו בנבל מבכינור:

למה נקרא שמו נבל. דס"ד דלכך נקרא נבל שעשו כמו נבל יין אבל עכשיו דקאמר דצורתו כמו כינור פריך שפיר:

שהוא מלבין. ומבייש כמה מיני זמר שזמירתו ערב לשומעים ונבל בהיפוך אותיות לבן:

ע"י עור שאינו עבוד וכו'. ולכך נקרא נבל שנעשה מדבר פחות מלשון נבלות ופחיתות:

ארדבליס. זוג ועינבל שקורין אשקליט"א:

סורח. מערבב את הנעימה כשהיה קול זה מסיים:

חליל. היינו אביב:

צלצל. שני כלים מכין זה על זה וקולם דק וקורין צנב"ש:

מכתשת של מקדש. שבה היו כותשין סממני הקטרת והיתה קולה צלול מפטמת הבשמים יפה ונותנת ובהן ריח כדתניא שהקול יפה לבשמים:
שני כלים. צלצל ומכתשת:
ארוחה. כמו ארוכה פי' תרופה ורפואה למכתם:
ועליהן הוא אומר. על נחשת כיוצא בהן כתיב:
ה"ג נחשת מרוק נחשת ממורט. ושני מקראות הן בד"ה כתיב מרוק ובמלכים כתיב ממורט וענינם א' דמרוק קלל שהוא מלוטש ומצהיב וממורט נמי מלוטש כמו למען היות לה ברק מרוטה:
וכלי נחשת מוצהב וכו'. מקרא הוא בעזרא:
חד מיניהון כתריי דזהב. נחשת שלהם היה יפה מאוד שהיה שוה כפלים כשל זהב דשנים מיותר דסתם רבים שנים:
תריי מנהון כתרי דדהב. וה"ק וכלי נחשת מוצהב הרבה הביא עזרא הרבה אלא שנים מהן היו חמודות כזהב ואי לא כתיב שנים ה"א דכולן חמודות כזהב או דה"א שלא היו שם יותר משני כלים של נחשת כמיעוט רבים:
כאיסר. מקור המעיין שנובע משם רחב כאיסר:
מגריפה מין כלי ניגון וצורתו כעין מגריפת אש:
עשרה נקבים היו בה. ובכל נקב היה קנה אחד שהיו בו ק' נקבים וכל נקב שבקנה היה מוציא זמר בפני עצמו:
מאה נקבים היו בה. ובכל נקב קנה שהיו בו עשרה נקבים:
מדברי שניהם. כלומר בזה שניהם שוים:
מי קודם. מי אמרי' שבת קודם דתדיר הוא או דלמא ר"ח קודם כדי להודיע שהוא ר"ח:
חיילי' דר"י. כחו וראייתו של ר' ירמיה דסובר ר"ח קודם. מהא דתניא שירו של ר"ת קודם וה"נ קרבן מוסף ר"ח קודם:
כדי לפרסמו ולהודיע שהוא ר"ח דפשיטא להו לב"ד שקידשוהו כהלכתו ור' ירמיה סובר דאף הקרבן מקדימין להודיע שהוא ר"ח:

הלכה ז

מתני' **י"ט הראשון של חג**. כ"ד משמרות של כהונה היו במקדש וכולן עולות לרגל וזוכות בחובות הבאות מחמת הרגל וט"ז משמרות מקריבין ט"ז בהמות שהם י"ג פרים ואילים שנים ושעיר א' נשארו ח' משמרות לי"ד כבשים:
ששה משמרות. מן השמנה היו מקריבין ב' כבשים כל א' מהם הרי י"ב כבשים והשאר שהם ב' משמרות הנשארות מקריבין א' א':

בשני שנתמעט א' מהפרים ונשתיירו ט' משמרות לי"ד כבשים חמשה מהן היו מקריבין שנים שנים הרי י' והשאר שהם ד' משמרות הנותרות מקריבות א' א':
בשלישי שנתמעט עוד א' מן הפרים ונשארו י' משמרות לי"ד כבשים ד' משמרות מקריבין ב' ב' הוי להו ח' והשאר א' א' ששה כבשים לששה משמרות בשביעי כלן שוין המשמרות ומקריבות כבשים שוות שכל אחת מקרבת אחת שהרי אינו אלא ז' פרים ואילים ב' ושעיר אחד לי' משמרות נשארו י"ד כבשים לי"ד משמרות:
בח' חוזרים לפייס כברגלים. פר א' איל א' וז' כבשים שמקריבין בשמיני אין קרבנן כסדר קרבנות החג לפי סדר המשמרות אלא כל המשמרות באות ומפייסות עליהן כמו שמפייסות בשאר הרגלים וסדר הפייס מפורש ביומא פרק בראשונה:
אמרו משמר שהקריבו פרים היום לא היו מקריבין פרים למחר. שהמשמרות שהקריבו אתמול כבשים לא היו מניחין אותן אלא חוזרות חלילה:
גמ' **מהו להתחיל מהן לרגל הבא.** כגון בפסח יקריבו אילו שנים משמרות פרים בלא פייס:
מתניתא אמרה כן. ממתניתא איכא למיפשט דלא הקריבו בלא פייס:
בשמיני חזרו לפייס כברגלים. והשתא בשמיני הסמוך חזרו לפייס כ"ש בשאר רגלים דלא נטלו בלא פייס:
לא צורכה. כלומר לא קמיבעי' ליה אלא לרבי נתן:
ע"ד דר"נ. מיבעיא אם נטל המשמר הנשאר מימי החג בפסח פר ראשון בלא פייס כי היכי דמקריב א' מהן בשמיני בלא פייס או לא שהפסיד חלקו:
אר"י ותני כן. כלומר הא דבסמוך שמיני רגל בפני עצמו וכו' אמרו ר"י וגם תנינן כן בברייתא:
כולהם כתיב וביום. בקרבנות של חג בפ' פנחס בכלהו כתיב וביום ובשמיני כתיב ביום לומר שהוא חלקו:
ה"ג ברכה א"ר אילא זמן וה"פ שצריך לברך בו שהחיינו:
קרבן. בח' מקריבין פר א' ואיל אחד ואם היה כסדר פרי החג א"כ היו בו ו' פרים ואילים שנים:

הלכה ח

מתני' **באמורי הרגלים.** מה שאמר ברגלים כלומר בקרבנות האמור' ברגל היו כל המשמרות שוים כגון חזה ושוק של שלמי חגיגה של כל יחוד ויחיד ועורות של עולות ראיה ושל מוספי ציבור ושל שעירי חטאת:

ובחלוק לחם הפנים. כשאירע שבת ברגל שבשבת מסלקין אותן ומסדרין אחר כדכתיב וביום השבת יערכנו:

ובעצרת. כשאירע בשבת ויש בו חלוק חמץ של ב' לחם וחלוק לחם הפנים שהיא מצה אומרי' לו לכל א' כשנותנין לו חלקו בלחם הפנים הילך מצה וכשנותנין לו חלקו בשתי לחם אומרי' לו הילך חמץ לפי שאין חולקין קרבן כנגד קרבן אלא מכל קרבן כל א' נוטל חלקו כדנפקא לן מלכל בני אהרן תהיה איש כאחיו לפיכך מודיעין אותו שנותנין חלקו בין בחמץ בין במצה:

משמר שזמנו קבוע. לשמש בשבת זו שחל הרגל להיות בתוכה:

מקריב תמידין. שהרי אינן בשביל הרגל:

נדרים ונדבות. שנדרו ונדבו בה כל השנה והביאום ברגל:

ושאר קרבנות ציבור. לאתויי פר העלם דבר של ציבור ושעירי ע"ז ששגגו ב"ד וטעו בהוראה ועשו רוב הקהל על פיהם ואם אירע כן ברגל משמר שזמנו קבוע מקריבין אותו:

מקריב את הכל. לאתויי קיץ המזבח כשהוא בטל שכלתה הקרבת התמיד ואין מביאין שם נדר או נדבה לוקחין ממעות הנותרות משירי הלשכה ומקריבין אותן והן נדבת ציבור ואף אלו אם קרבו ברגל משמר שזמנו קבוע מקריבין אותן:

בין מלפניה בין מלאחריה. אם חל י"ט לאחר שבת אע"ג דלא ה"ל שבת שבתוך החג אפ"ה הואיל וצריכין להקדים ביאתן מע"ש בשביל י"ט שהרי בשבת לא יוכלו לבא חולקים בלחם הפנים וכן אם חל ח' לפניהם בע"ש אע"פ שאין השבת בתוך החג חולקין הואיל ולא יכלו ללכת:

חל להיות יום אחד להפסיק בינתים. כגון שחל יום טוב ראשון בב' בשבת היו יכולין לבא באחד בשבת והן קדמו ובאו מערב שבת או שחל יום טוב האחרון בחמשה בשבת שהיו יכולין לילך בערב שבת ונתעכבו שם בשבת כל המשמר שנתעכבו שם אינו נועל אלא ב' חלות ומשמר הקבוע נוטל י' חלות וחולקין אותו בין משמר הנכנס למשמר היוצא כשאר שבתות השנה:

הנכנס נוטל שש. שהמשמרות מתחלפות בשבת זו עובדת שחרית וזו עובדת ערבית:

הנכנס נוטל ז'. ב' חלות יתירים בשכר הגפת דלתות שהם נועלין הדלתות שפתחו המשמר היוצא בשחרית:

הנכנסין חולקין ביניהן. לחם המגיע לחלקם בצפון כדי שיראה לכל שהן נכנסין שהצפון עיקר:

והיוצאין בדרום. כדי שיראו שהם יוצאין והולכין להן לפיכך שינו מקומם אצל רוח שאינו עיקר:

בלגה. שם המשמר:

לעולם חולקת בדרום. ואפילו כשהיא נכנסת קנסא הוא דקנסוה:

וטבעתה קבוע. כ"ד טבעות היו בעזרה במקום המטבחיים לכ"ד משמרות כהונה וטבעת של כל המשמרות פתוחות מצד אחד והופכה למעלה ומכניס צואר הבהמה לתוכה וחוזר והופך פתחה למטה לתוך הרצפה וטבעת של בלגה קבוע ואינה נהפכת וצריכה להשתמש בשל אחרים וגנאי הוא לה:

וחלונה סתומה. חלונות היו בלשכות החליפות ששם גונזין את סכיניהן וחלונה של בלגה סתומה דקנסוה רבנן משום מעשה שהיה כדמפרש בגמרא:

גמ' **כתיב חלק כחלק יאכלו**. ללמד על חילוק לחם הפנים וב' הלחם שחולקין בשוה:

יכול אף בשאר ימות השנה כן. שיחולק כל קרבן לכ"ד משמרות:

תלמוד לומר לבד ממכריו על האבות. חוץ ממה שמכרו אבות לבנים כלומר שהתנו ביניהם שיהא כל אחד משמש בשבת הקבוע ויקח כל אחד קרבנותיו שיקריב בשבתו:

אית תניי תני. תחלה נותנו לו חמץ ואחר כך מצה:

מאן דאמר הילך מצה. תחלה היו נותנין לו מצה משום דמצה חביב לי' והקדימו לחביב:

מאן דאמר הילך חמץ. תחלה לפי שחמץ אוכל תדיר:

כל המשמרות. בשעת החג שכל המשמרות שוות בחילוק לחם הפנים היו חולקים כל המשמרות עם היוצאין בדרום:

מתני' אמרה כן חל להיות וכו'. אסיפא קאי דתנן הנכנסין חולקין בצפון והיוצאין בדרום והנך משמרות שאין זמנן כלל לא עדיפי ממשמר היוצא:

קרייא וכו'. קרא מסייע להאי תנא לר"י דסובר דהיוצאין נוטלין חמש:

ואחימלך מן המשמר היוצא היה. לכך אמר ליה דוד תנה לי לחם חמשה או הנמצא אם כבר אכלתם ממנו תנה לי מה שהותרת:

כדי לחלוק כבוד לנכנסין. שצפון חשוב שעבודת קדשי קדשים בצפון:

נכנסין דרך ימין. שפתח העזרה במזרח הבית היתה נמצא הנכנס צפון לימינו בבואו וצריך לילך לשם וחולקין מיד בבואם:

מרים בת בלגה. ממשמר בלגה היתה וכך שמה:

ובאה וטפחה ע"ג של מזבח. כשנכנסו יונים להיכל בימי יוחנן כה"ג עשתה כן:

לוקוס. זאב בלשון יוני:

שהגיע זמנה. של משמרות בלגה לעלות בשבתה ולא עלת ונראה שאין העבודה חביבה עליהם:
ונכנס ישבב. שסדר משמרות בלגה אחר ישבב וכשישבב יוצא בלגה נכנסת וכששהה משמרות בלגה לבא עיכב ישבב במשמרתו ולא יצא:
שימש בכהונה. ול"ג גדולה:
לפיכך. הואיל ועיכבוהו בביאתם איחרו חילוקם שיהא ביוצא:
ופריך ויעקרו אותה ממקומה. שתהא משמרה בסוף הכ"ד משמרות:
ומשני לית יכול. אי אפשר לעשות כן שקשה לפני המקום לעקור כבוד כל המשפחה אף על פי שעשו שלא כהוגן:
ופריך ויעשו אותן. לכ"ג משמרות ויהיה משמר בלגה נכלל במשמר שלפניה או שלאחריה ואין היחוס נעקר ממקומו:
ומשני לית יכיל. אי אפשר שיעשו כ"ג משמרות שאומנות גדולה היתה לשמואל ודוד להעמידן על כ"ד שבהיותן כ"ד אי אפשר לשום משמר שיגיע תחלת שנת היובל פעמיים במשמרה עד שיחזור חלילה על כל הכ"ד משמרות כגון שמשמר יהויריב בתחלת היובל הראשון יהיה משמר ידעיה בתחלת היובל השני וכן כולם או לסירוגין הא מיהת ודאי שאי אפשר למשמר יהויריב שיגיע אליהם תחלת היובל שנית עד אחר כ"ד שכבר הגיע לכולם נמצא שא"א לעשותן כ"ג דא"כ יתקלקל החשבון הזה וזהו ודאי אומנות גדולה מעשה חושב:
בשדה אחוזה. שהוקדש ולא נגאל ומכרו הגזבר כשיוצא ביובל ניתנת למשמר שפגע בו יובל:
ה"ג אמר רבי אבהו חישבתים. למשמרת כ"ד ולכ"ד יובלות זה אחר זה ומצאתי שאי אפשר למשמר ליטול ולשנות בשדה אחוזה עד שיטול חברו:
רחבות מלמעלן וכו'. כנגד ראש השור כשמהפכין הטבעת הוא כראש השור ממש:
שלא העמידו אותה על סכיניהן. כלומר שלא ישתמשו בהחלון ליתן בו סכיניהם:
כהא דתנינן תמן. פ"ד דמדות:
הדרן עלך פרק החליל וסליקא לה מסכת סוכה